

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Lauryno Buivido,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Atstovavimas civiliniame procese

Vadovas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentas: prof. dr. Egidija Tamošiūnienė

Vilnius

2020

Turinys

Įvadas.....	2
1. Atstovavimas civiliniame procese	4
1.1 Atstovavimo civiliniame procese reikšmė, tikslai ir uždaviniai	4
1.2 Atstovavimo civiliniame procese raida.....	7
1.3 Atstovavimo civiliniame procese sąvoka, rūšys, atstovavimo teisinių santykių prigimtis	11
2. Atstovavimas pagal pavedimą civiliniame procese.....	15
2.1. Asmenys, galintys būti atstovais civiliniame procese, įgaliojimai ir jų įforminimas	15
2.1.1. Advokatai ir advokatų padėjėjai.....	16
2.1.2 Bendrininkai	19
2.1.3 Atstovaujamojo artimieji giminaičiai.....	20
2.1.4 Profesinės sąjungos	21
2.1.5 Asociacijos	22
2.1.6 Juridinių asmenų atstovai	23
2.1.7 Kuratorius.....	24
2.2 Atstovo ir atstovaujamojo santykiai.....	25
2.3 Atstovas, kaip savarankiškas byloje dalyvaujantis asmuo.....	27
3. Atstovavimo išlaidos civiliniame procese.	30
3.1 Sąžiningas advokato atlygis už suteiktas teisinės paslaugas.....	31
3.2. Advokato išlaidų, patirtų civilinėje byloje atlyginimo modeliai.....	34
3.3 Išlaidų advokatams paskirstymo kriterijai, taikomi Lietuvos teismų praktikoje	36
Išvados ir pasiūlymai	43
Šaltinių sąrašas.....	45
Santrauka	52
Summary.....	53

Ivadas

Temos aktualumas. Civilinio proceso teisės mokslas plačiai pripažįsta asmens teises kreiptis į teismą fundamentalumą. Teisminės gynybos prieinamumas simbolizuoja valstybės teisės sistemos pajėgumą ir efektyvumą, todėl kiekvienos valstybės siekiamybė - įtvirtinti teisės normas ir institutus, kurie skatintų asmenis, esant reikalui, naudotis teisminės gynybos galimybėmis. Neabejotinai vienas tokių institutų yra procesinio atstovavimo institutas. Manytina, kad atstovavimo teisme reikšmė ir prasmė labiausiai atsiskleidžia būtent civiliniame procese, pagrįstame dispozityvumo ir abiejų šalių lygiateisiškumo principais. Civilinės bylos vedimas yra sudėtingas procesas, todėl įvairių teorinių ir praktinių niuansų išmanymas yra būtinas teigiamam rezultatui byloje pasiekti. Būtent todėl didžioji visuomenės dalis yra priversta naudotis atstovų, turinčių specialiųjų teisinių žinių, paslaugomis. Atstovavimą reglamentuojančių teisės normų bei atstovo teisinės padėties ir statuso ypatumų išmanymas reikalingas tiek atstovams civilinėse bylose, tiek jų atstovaujamiems asmenims, siekiantiems įvertinti pasitelkto atstovo civilinėje byloje veiksmus ir veikimą atstovaujamojo interesais. Daugiausia atstovavimo instituto probleminių aspektų yra susiję su išlaidų už atstovavimą paskirstymu laimėjus civilinę bylą. Tą įrodo gausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika aptariamu klausimu. Pastaraisiais metais suformuluota nemažai naujų teisminių precedentų šia tema, todėl manytina, kad išsami kasacinio teismo praktikos apžvalga būtų labai tikslinga siekiant atskleisti ir išsiaiškinti šias problemas.

Darbo tikslas. Pateikti išsamią atstovavimo instituto civiliniame procese analizę, remiantis aktualia teisės doktrina bei teismų praktika, išskirti probleminius šio instituto aspektus ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai. Išanalizuoti atstovavimo instituto civiliniame procese prasmę ir reikšmę, siekiamus tikslus, trumpai apžvelgti istorinę atstovavimo Lietuvos civiliniame procese raidą, išskiriant tam tikrus esminius kiekvieno raidos etapo bruožus.

Išanalizuoti atstovavimą pagal pavedimą, ištirti subjektus, galinčius būti atstovais civilinėse bylose ir išryškinti su atskirais subjektais susijusia problematika, taip pat aptarti atstovo ir atstovaujamojo santykius ir atstovo, kaip byloje dalyvaujančio asmens, teisinę padėtį.

Atskleisti atstovavimo išlaidų civiliniame procese atlyginimo probleminius aspektus, aptarti sąžiningo atlygio už atstovo suteiktas teisinės paslaugas principus.

Tyrimo metodai. Sisteminiu metodu analizuojamos aktualios Lietuvos Civilinio proceso kodekso (CPK) normos, siekiant atskleisti ir išsiaiškinti šių normų tarpusavio ryšį, taip pat analizuojamos kitų teisės aktų nuostatos, aktualios tiriamos temos kontekste. Istoriniu metodu analizuojamas skirtingais valstybės raidos etapais Lietuvoje galiojęs atstovavimo civiliniame procese reguliavimas, aptariamos skirtingų laikotarpių esminės savybės ir ypatybės, aiškinama kaip palaipsniui vystėsi atstovavimo civiliniame procese institutas link dabartinio CPK įtvirtinto teisinio reguliavimo. Teleologinis - analizuojami įstatymų leidėjo siekiami tikslai įtvirtinant tam tikras atstovavimo civiliniame procese teisės normas ir principus. Lyginamasis - šiuo aspektu analizuojamos skirtingos atstovavimo išlaidų paskirstymo sistemos, taikomos užsienio šalyse, pateikiami pagrindiniai jų

taikymo principai. Loginis metodas pasitelkiamas siekiant atskleisti tam tikrų atstovavimo institutą CPK sudarančių normų prasmę ir taikymo ypatybės.

Darbo originalumas. Atstovavimo civiliniame procese institutas buvo analizuotas Lietuvos teisės mokslininkų darbuose, skirtuose platesnei civilinio proceso problematikai. Šia tema Lietuvoje yra parengta ir daktaro disertacija. Visgi, plati ir išsami atstovavimo instituto analizė, kartu apimanti ir atstovavimo išlaidų paskirstymo problematiką, nėra dažnas reiškinys Lietuvos teisės doktrinoje. Nuo paminėtų darbų pasirodymo praėjo jau daugiau kaip 10 metų, per tą laiką teorija ir praktika vystėsi toliau, todėl manytina, kad atstovavimo instituto analizė, kartu apimanti ir naujausiais tendencijas, būtų naudinga ir tikslinga.

Naudojami šaltiniai. Rašant darbą buvo remiamasi V. Mikelėno¹, V.Nekrošiaus², A.Driuko³ darbuose aktuali tema išsakytas teiginiais. Labai svarbus šaltinis yra Mykolo Romerio universitete parengta I. Žalėnienės disertacija „Atstovavimas civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai“.⁴ Svarbus šaltinis aptariant advokato išlaidų atlyginimo aspektus buvo R. Simaičio monografija „Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese“.⁵ Tam tikrais darbe nagrinėjamais klausimais remiamasi užsienio teisės mokslininkų (daugiausia JAV) moksliniais straipsniais. Labai svarbus šaltinis yra Ch. Hodges, S. Vogenauer ir M.Tulibackos parengta studija⁶, lyginamuoju aspektu tirianti pasaulio valstybių bylinėjimosi išlaidų institutus.

Darbe keliamų klausimų analizei aktuali yra ir Lietuvos teismų (daugiausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo) formuojama teisės aiškinimo ir taikymo praktika.

¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997.

² NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*: monografija. Vilnius: Justitia, 2002.

³ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

⁴ ŽALENIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S)/ Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2006.

⁵ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius, Justitia, 2007.

⁶ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.

1. Atstovavimo civiliniame procese teoriniai aspektai

1.1. Atstovavimo civiliniame procese reikšmė, tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. teigia, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (CPK) 5 straipsnis numato, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą tam, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė.⁸ Teisę į pažeistų teisių teisminę gynybą įtvirtina įvairūs tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai.⁹ Svarbiausia, kad tokia teisė nebūtų formali, o įstatymai užtikrintų realią ir veiksmingą kiekvieno piliečio teisminę gynybą.¹⁰ Viena iš tokios gynybos užtikrinimo priemonių - atstovavimo civiliniame procese institutas. Tinkama atstovo veikla nagrinėjant civilines bylas yra esminė prielaida apsiginti nuo neteisėtų veiksmų, todėl atstovavimas laikytinas vienu esminiu civilinio proceso institutu.

CPK 51 str. yra įtvirtinta, kad asmenys gali vesti savo bylą teisme patys arba per atstovus.¹¹ Nors įstatymas kiekvienam asmeniui suteikia teisę bylą vesti asmeniškai, tačiau tenka konstatuoti, kad didžiąjai daliai visuomenės tai yra per sudėtinga užduotis. Dalyvavimas teismo procese yra veiklos sritis, reikalaujanti specialių teisinių žinių. Proceso šalys ir kiti dalyvaujantys byloje asmenys tokių žinių dažniausiai neturi.¹² Jie nežino savo teisių ir pareigų, nemoka surašyti procesinių dokumentų, surinkti reikiamų įrodymų, pagaliau nesugeba tiksliai, nuosekliai ir logiškai išdėstyti savo minčių teismo posėdyje. Minėtai kategorijai asmenų procesinis atstovavimas - vienintelis būdas tinkamai įgyvendinti savo procesines teises ir pareigas.¹³ Teisinių žinių trūkumas nėra vienintelė priežastis, kodėl dažnai prireikia atstovo paslaugų. Prof. Inga Žalėnienė apibendrina kitas teisės doktrinoje sutinkamas atstovavimo civiliniame procese prielaidas - t.y. negalėjimą fiziškai dalyvauti teismo posėdyje dėl įvairių priežasčių, būtinumą užtikrinti juridinio asmens atstovavimą, suteikti pagalbą nemokančiam proceso kalbos asmeniui. Taip pat kai

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁹ 1948 m. gruodžio 10 d. Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsnis. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 2 straipsnio trečioji dalis ir kt.

¹⁰ VALANČIUS, V.; NEKROŠIUS, V.; MIKELĖNAS, V., „et al“. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004, p.55.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

¹² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p.283.

¹³ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimas civiliniame procese - svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 231-246.

kurios bylos yra susijusios su skaudžiais emociniais išgyvenimais, todėl reikalingas atstovas, kuris galėtų nuo viso to atsiriboti.¹⁴

CPK 38 str. 1 dal. įtvirtina nuostatą, kad galėjimas įgyvendinti savo teises civiliniame procese priklauso juridiniams asmenims ir atitinkamus reikalavimus atitinkantiems fiziniams asmenims. Asmenims, kurie yra pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje arba nepilnamečiams civilinėje byloje atstovauja jų atstovai pagal įstatymą - tėvai, įtėviai, globėjai (CPK 38 str. 4 dal.). Nesant atstovavimo galimybes tokių asmenų teises apskritai liktų neginamos ir neįgyvendinamos. Būtent tuo pasireiškia atstovavimo instituto socialinis vertingumas.

Tam tikrais išimtiniais atvejais atstovavimas teisme yra privalomas ir visišką procesinį veiksnumą turintiems asmenims. Tai vadinamasis privalomojo advokato dalyvavimo civilinėje byloje institutas. Du tokie specialūs atvejai yra numatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2 knygoje - tai bylos dėl priverstinių akcijų (dalių, pajų) pardavimo (CK 2.115 str. 3 dalis) ir bylos dėl juridinio asmens veiklos tyrimo (CK 2.126 3 dalis).¹⁵ Šių kategorijų bylose asmenys turi dalyvauti per advokatus. Asmeniškai, be advokato, tokiam procese atlikti teisiniai procesiniai veiksmai nesukuria jokių teisinių padarinių, pvz. teismas turėtų atsisakyti priimti ieškinį dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, jeigu tokį dokumentą paduoda ne advokatas ir jame nėra duomenų apie advokato dalyvavimą civiliniame procese.¹⁶ Privalomo advokato dalyvavimo civilinėje byloje institutas yra plačiai taikomas Vakarų Europos šalyse. Yra laikoma, kad privalomas advokato dalyvavimas civilinėje byloje gerina teisinių institucijų darbo kokybę ir užtikrina geresnę šalių interesų apsaugą.¹⁷ Taigi vienas atstovavimo civiliniame procese tikslų - procesinių veiksmų atstovaujamojo vardu ir interesais atlikimas, kvalifikuotos teisinės pagalbos atstovaujamojam teikimas šiam atliekant konkrečius procesinius veiksmus.¹⁸

Asmens teisių ir teisėtų interesų gynyba nėra vienintelis atstovavimo instituto tikslas. Dar tarpukario Lietuvos teisės mokslininkas Ž.Toluišis pabrėžė, kad „advokatūra, būdama laisva profesija, yra sudėtinė ir būtina teismo dalis. Nei vienas pasaulio teismas

¹⁴ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimas civiliniame procese - svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 231-246.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁶ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.23.

¹⁷ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimas civiliniame procese - svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 231-246.

¹⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p.285.

neapsieina dabar be advokatūros“¹⁹. Atstovas civilinėje byloje padeda teismui priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą.²⁰ Pagalbą teismui reikėtų suprasti pirmiausia kaip esminių civilinio proceso teisės principų teisiniame nagrinėjime užtikrinimą. Atstovo dalyvavimas gerokai palengvina teismo užduotį vykdyti teisingumą - pvz. prof. habil. dr. V. Nekrošius teigia, kad atstovavimas yra viena iš prielaidų koncentruotumo principo įgyvendimui - „tik teisiniu požiūriu kvalifikuotas šalies atstovas gali tinkamai įgyvendinti šalies pareigą rūpintis proceso skatinimu, laiku, atsižvelgdamas į procesinę situaciją, pateikti įrodymus ir reikalavimus byloje, taikyti paprastesnius procesinių dokumentų įteikimo būdus ir pan. Pagaliau teisiniu požiūriu išprususiems atstovams yra paprasčiau įvertinti bylos situaciją ir susitarti dėl taikos sutarties sudarymo, visas ambicijas paliekant nuošalyje.“²¹ Atstovavimas yra svarbus ne tik koncentruotumo, bet ir rungimosi bei dispozityvumo principams įgyvendinti - įvertinti bylos eigą ir teisinio gynimo metodų kaitą dažnai gali tik profesionalus atstovas.²² Dispozityvumo principas teigia, kad šalys gali laisvai disponuoti joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Tam, kad galėtų laisvai disponuoti savo teisėmis, šalis pirmiausia turi jas žinoti, mokėti pritaikyti konkrečioje civilinėje byloje, o tai dažnai asmenims yra gana sunki užduotis.²³ Su tam tikromis išlygomis galime kalbėti ir apie lygiateisiškumo principo užtikrinimą civiliniame procese (tai taikoma tais atvejais, kai abi pusės yra atstovaujamos advokatų). Taip pat atstovavimas padeda įgyvendinti kooperacijos civiliniame procese principą - teismas ir atstovai bendromis pastangomis siekia vykdyti teisingumą ir priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą byloje.

Atsižvelgiant į šias atstovavimo civiliniame procese funkcijas, egzistuoja viešasis interesas, kad teisme atstovai civilinėse bylose būtų aukštos kvalifikacijos specialistai - teisininkai.²⁴ Įstatymų leidėjas tai suprato, todėl CPK 56 str. suteikia teisę atstovauti civilinėje byloje pirmiausia advokatams ir advokatų padėjėjams arba kitiems teisinį išsilavinimą turintiems asmenims (išskyrus kelias išimtis).

¹⁹ TOLUIŠIS, Z. *Lietuvos teismų sutvarkymas*. Kaunas, 1926, p.41.

²⁰ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.15.

²¹ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*: monografija. Vilnius: Justitia, 2002, p.81.

²² ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimas civiliniame procese - svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 231-246.

²³ *ibid.*

²⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.11.

Iš kitos pusės, nereikia pamiršti, kad atstovavimas kartais daro bylinėjimąsi gana brangų.²⁵ Gali pasitaikyti tokių situacijų, kai asmuo, neturėdamas pakankamai lėšų savo teises ir interesus teisme bando ginti pats savarankiškai, arba iš viso atsisako kreiptis į teismą, nors dėl to ir patiria neigiamų padarinių. Įstatymų leidėjo pareiga yra stengtis rasti įvairių būdų, kaip padaryti procesinį atstovavimą prieinamesniu vis didesnei grupei asmenų, pvz. daugelio valstybių įstatymuose yra numatyta valstybės garantuojama teisinė pagalba, kurią nemokamai arba už nedidelį užmokestį turi teisę gauti mažiausiai pasiturintys visuomenės nariai. Atstovas teisme asmeniui gali būti paskirtas vykdant Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo reikalavimus²⁶, todėl labai svarbu užtikrinti tinkamą šio įstatymo įgyvendinimą, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba iš tikrųjų pasiektų visus tuos, kam jos labiausiai reikia.

1.2. Atstovavimo civiliniame procese raida

Civilinis procesinis atstovavimas turi labai gilią istorinę šaknį, siekiančią Romos imperijos laikus. Dar formulinio proceso laikais Romos teisėje išryškėjo dviejų rūšių atstovai civilinėje byloje - tai prokuroriai ir kognitoriai. Romos teisėje susiformavo ir advokato sąvoka, kuri neturėtų būti besąlygiškai tapatinama su dabartine.²⁷ Manome, kad norint įvertinti dabartinius atstovavimo Lietuvos civilinio proceso teisėje reglamentavimo ypatumus, neišsiversime be istorinės šio instituto analizės įvairiais Lietuvos teisės raidos etapais.

Atstovavimo instituto užuomazgas Lietuvoje aptinkame jau Pirmajame Lietuvos Statute 1529 m. Jame buvo paminėtas šalies atstovas teisme, tuomet vadintas prokuratoriumi. Statutas iš tuometinio prokuratoriaus nereikalavo ne tik teisinio, bet ir apskritai jokio išsilavinimo, praktinės patirties ar tinkamos kvalifikacijos.²⁸ Pagal savo veiklos pobūdį ir turinį prokuratorius galėtų būti lyginamas su romėniškuoju oratoriumi (teismo kalbėtoju).²⁹ Lietuvos teisės mokslininkai iki šiol nesutaria, ar prokuratoriaus institutą galime laikyti advokatūros Lietuvoje pradžia. Vienų autorių manymu (S.Vansevičius, M.Apanavičius, S.Dvareckas)³⁰ prokuroriai laikytini advokatais. Tam nepitaria I. Valikonytė teigdama, kad prokuratorius neturi būti prilyginamas dabartiniam

²⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 223.

²⁶ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005-02-08, Nr. 18-572.

²⁷ JONAITIS, M.; ŽALĖNIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo instituto reglamentavimo romėnų teisėje klausimai. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, 7(109), p.14-21.

²⁸ BALNIENĖ, E. Advokatūros raida nepriklausomoje Lietuvoje. *Teisė*, 2005, t.56, p.16-29.

²⁹ DRAKŠAS, R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*: monografija. Vilnius: Justitia, 2012, p.47.

³⁰ VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai*. Vilnius, 1981. (iš BALNIENĖ, E. Advokatūros raida nepriklausomoje Lietuvoje. *Teisė*, 2005, t. 56, p.16-29.

advokatui.³¹ Ko gero, turėtume sutikti su R. Drakšo nuomone, kad nors dėl savo kvalifikacijos ir išsilavinimo prokuratorius nevisiškai atitinka dabartinio advokato sampratą, tačiau iš esmės dirbo advokato darbą. Šis asmuo gynė klientus, kurie jį samdydavo ir jiems atstovavo. Ši procesinė svarba ir atliekamo darbo pobūdis neginčijamai rodo, kad LDK prokuratorius yra dabartinės advokato profesijos pradininkas ir šauklis.³²

Lietuvos Statutai neteko galios 1840 m. 1918 m. Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę iki pat 1940 m. civiliniai teisiniai santykiai buvo reglamentuojami remiantis Rusijos imperijos teisės aktais, kurie buvo pildomi, keičiami ir atitinkamai pritaikomi nepriklausomos Lietuvos gyvenimo realijoms.³³ Civilinį procesą reglamentavo Rusijos 1864 m. civilinės teisenos įstatymas, kuris tuo laikotarpiu buvo vienas iš pažangiausių tokio pobūdžio teisės aktų Europoje.³⁴ Atskiri atstovavimo teisme klausimai buvo reglamentuoti 1918 m. Laikinoju Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu, taip pat 1933 m. Teismų santvarkos įstatymu (pastarasis išsamiai reglamentavo advokatūros organizavimo sistemą, advokatų skyrimą, atsakomybės taikymą už netinkamai atliktas pareigas ir kt. aktualius klausimus).³⁵ Rusijos civilinės teisenos įstatymas įtvirtino analogišką dabartiniam reguliavimui nuostatą, kad civilinę bylą galima vesti pačiam arba per atstovą. Atstovais civilinėje byloje galėjo būti advokatai (tuomet skirstyti į prisiėkusių ir privatinius). Taip pat atstovais teisme galėjo būti ir kiti asmenys: tėvai galėjo atstovauti vaikus, vaikai tėvus, vyras savo moterį, pavesti bylą buvo galima bendrininkui, taip pat asmenims, kuriems pavesta valdyti kito asmens turtą ar tvarkyti jo reikalus. Įstatymas draudė atstovais teisme būti neraštingiems asmenims, nepilnamečiams, vienuoliams (išskyrus bylose vienuolynų reikalais), dvasininkams, studentams, einantiems savo mokslo kursą, kol jį pabaigs, globojamiesiems, teismų nariams ir prokuratūros atstovams, atskirtiems nuo bažnyčios ir kt. asmenims.³⁶ Pavesti atstovauti kitą asmenį buvo galima tik tinkamai jį įgaliojus. Įgaliojimas galėjo būti pareiškiamas žodžiu (kolegialiuose teismuose žodžiu buvo galima įgalioti tik prisiėkusių advokatą, tuo tarpu kituose teismuose bet kokį asmenį). Įgaliojimas žodžiu buvo įrašomas į teismo posėdžių protokolą. Įgalioti vesti bylą buvo galima ir raštu. Tokiu atveju

³¹ VALIKONYTĖ, I. Prokuratorius XVI a. pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris“. Iš pranešimo medžiagos konferencijoje „Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha“. (Iš BALNIENĖ, E. Advokatūros raida nepriklausomoje Lietuvoje. *Teisė*, 2005, t.56, p.16-29.

³² DRAKŠAS, R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*: monografija. Vilnius: Justitia, 2012, p.48.

³³ MAKSIMAITIS, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918-1940 m. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 403-418.

³⁴ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*: monografija. Vilnius: Justitia, 2002, p.55.

³⁵ ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (X tomas, I dalis)*. Kaunas, 1933.

³⁶ BUTKYS, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Kaunas, 1938.

įgaliojimas turėjo būti surašytas notaro arba pačio asmens (įgaliotojo parašas turėjo būti patvirtintas taikos teisėjo, policijos, notaro ar valsčiaus viršaičio). Prisiekusį advokatą buvo galima įgalioti tik notaro surašytu įgaliojimu.³⁷ Įgaliojimas suteikdavo atstovui teisę atlikti visus veiksmus, išskyrus tam tikras išimtis (paduoti apeliacinį skundą, prašyti panaikinti teismo sprendimą, sudaryti taikos sutartį, perįgalioti ir pan.) Norint, kad atstovas galėtų atlikti šiuos veiksmus, reikėdavo juos specialiai aptarti įgaliojime.³⁸

Nepriklausomybės laikotarpio ypatybė yra ta, kad visi Lietuvoje veikiantys advokatai buvo skirstomi į prisiekusiuosius ir privatinius. Itin aukšti reikalavimai buvo keliami prisiekusiesiems advokatams. Prisiekusiuoju advokatu galėjo būti tik Lietuvos Respublikos pilietis, ne jaunesnis kaip 25 metų, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, 5 metus ištarnavęs teismo įstaigose, arba 7,5 metų buvęs prisiekusiuoju advokato padėjėju, nepriekaištingo elgesio, bei aukšto teisinio išsilavinimo.³⁹ Toks ilgas praktikos cenzas susilaukdavo teisės mokslininkų kritikos.⁴⁰ Kitą advokatų grupę sudarė privatiniai advokatai. Asmenims, norintiems tapti privatiniais advokatais, nebuvo keliami dideli reikalavimai. Norintys tapti privatinium advokatu turėjo pateikti apygardos teismui arba Vyriausiajam tribunolui prašymą ir aukštojo teisės mokslo baigimo diplomą. Asmenys, neturintys diplomo, privalėjo laikyti egzaminą.⁴¹ Savaime suprantama, kad ilgainiui atsirado daugybė nusiskundimų dėl privatinųjų advokatų darbo kokybės. Sunku būtų tikėtis, kad dažniausiai neturintys advokato darbo patirties ir specialių žinių, asmenys suteiks tokias pat geras paslaugas kaip prisiekusieji advokatai. Apskritai literatūroje teigiama, kad privatinųjų advokatų institutas buvo sumanytas ne iš „gero gyvenimo“, trūkstant prisiekusiųjų advokatų tuo buvo siekiama apsisaugoti nuo įvairių „šunadvokačių“.⁴² Ž. Toluišis teigia, kad tuo metu atsirasdavo nemažai asmenų, užsiimančių advokatavimu, neturinčiu tam jokių teisių.⁴³ Įsigaliojus Teismų santvarkos įstatymui, buvo panaikintas skirstymas į privatinius ir prisiekusiuosius advokatus.⁴⁴

Lietuvai 1940 m. netekus nepriklausomybės, neteko galios ir tarpukaryje galioję teisės aktai, reglamentavę atstovavimo civiliniame procese santykius. Iki pat 1964 m. Lietuvoje civilinį procesą reglamentavo 1923 m. Rusijos Tarybų federacinės socialistinės

³⁷ MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakultetas, 1924, p.105.

³⁸ *ibid.*, p.106.

³⁹ DVARECKAS, S. *Lietuvos teismai 1918–1940 m: mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p.45.

⁴⁰ MAČYS, V. Teismų darbo palengvinimo ir sutvarkymo reikalai. *Teisė*, 1922, nr.4.

⁴¹ DVARECKAS, S. *Lietuvos teismai 1918–1940 m: mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p.46.

⁴² TOLUIŠIS, Z. *Lietuvos teismų sutvarkymas*. Kaunas, 1926, p.44.

⁴³ *ibid.*

⁴⁴ ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (X tomas, I dalis)*. Kaunas, 1933.

respublikos (RTFSR) civilinis kodeksas.⁴⁵ Vėliau buvo parengtas ir 1964 m. įsigaliojo savarankiškas LTSR civilinio proceso kodeksas. Šis kodeksas taip pat įtvirtino bendrąją taisyklę, kad bylą galima vesti savarankiškai arba per atstovą.⁴⁶ Pirmiausia vertėtų atkreipti dėmesį, kad gerokai liberaliau buvo reguliuojamas atstovavimas pagal pavedimą, pvz. 1964 m. CPK 48 str. įtvirtino nuostatą, kad atstovais teisme gali būti ne tik advokatai, bet ir įvairių valstybinių įmonių, įstaigų, profesinių sąjungų ir kitų organizacijų įgaliotiniai. Iš pastarųjų asmenų nebuvo reikalaujama turėti jokio teisinio išsilavinimo. Taip pat civilinėje byloje asmens atstovu galėjo būti ir bet koks kitas asmuo, kuriam tokį leidimą suteikė bylą nagrinėjantis teismas (CPK 48 str. 7 p.).⁴⁷ Iš to galime daryti išvadą, kad to meto įstatymų leidėjas ne visai suprato atstovavimo instituto reikšmę ir tikslus, nes leidimas būti atstovu civilinėje byloje iš esmės bet kuriam asmeniui, neturinčiam teisinio išsilavinimo, ne visai atitinka atstovavimo civilinėje byloje prasmę. Vis dėlto tarybinė civilinio proceso doktrina pripažino, kad dažniausiai asmenų interesus atstovauja advokatas.⁴⁸ Privatus asmuo, norėdamas pasisamdyti advokatą, pirmiausia turėjo sudaryti sutartį su advokatų kolegiją, kuri savo ruožtu pavesdama vienam iš kolegijos narių atstovauti asmeniui teisme.⁴⁹

Lietuvai 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, įvyko daugybė ekonominių ir socialinių pokyčių. Senasis civilinio proceso reglamentavimas jau neatitiko šiuolaikiniam procesui keliamų reikalavimų. Naujuoju CPK iš esmės buvo siekiama užtikrinti proceso operatyvumo principo realizavimą, užtikrinti teismo nešališkumo ir jo aktyvumo galių balansą, sudaryti kuo palankesnes sąlygas priimti teisingam materialia prasme sprendimui.⁵⁰ Atstovavimo institutas taip pat turėjo būti atitinkamai taisomas ir koreguojamas tam, kad atitiktų išsikeltus tikslus.

2003 m. CPK įtvirtino daug naujovių civilinio procesinio atstovavimo srityje. Pirmiausia siekta užtikrinti profesionalų atstovavimą civiliniame procese. Atstovai pagal pavedimą (neskaitant tam tikrų išimčių) gali būti tik teisinį išsilavinimą turintys asmenys (daugiausia advokatai ir jų padėjėjai). Tokio modelio įteisinimas Lietuvoje yra paremtas kitų Europos valstybių pavyzdžiais.⁵¹ 2003 m. CPK yra įteisinta ir daugiau naujovių,

⁴⁵ 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl laikino taikymo RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos, Latvijos ir Estijos Tarybų Socialistinių Respublikų teritorijoje“. RTFSR civilinis procesinis kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Tesingumo liaudies komisariato leidinys, 1940, p.3-4.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 1964, Nr.19-139.

⁴⁷ *ibid.*

⁴⁸ RASIMAVIČIUS, P., „et al“. *Tarybinė civilinio proceso teisė*. Vilnius: Mintis, 1983, p.76.

⁴⁹ *ibid.*

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso projekto aiškinamasis raštas. 2001-08-13, Nr. IXP-926.

⁵¹ ŽALĖNIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo civiliniame procese klausimai naujajame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t.47(39), p.119-127.

liečiančių atstovavimo institutą - procese atsirado kuratoriaus institutas, nustatyti nauji privalomi advokato dalyvavimo civilinėje byloje atvejai, nauji procesinių dokumentų įteikimo būdai (pvz. įteikimas procesiniam atstovui), išlaidos už advokato pagalbą procese priskirtos prie bylinėjimosi išlaidų, įtvirtinama galimybė teismui pasiūlyti asmenims pasirinkti, kad jiems būtų atstovaujama, advokatui perkeliama pareiga šaliai išaiškinti jos teises ir pareigas.⁵²

1.3. Atstovavimo civiliniame procese sąvoka, rūšys, atstovavimo teisinių santykių prigimtis

Civilinio proceso teisės doktrinoje atstovavimą yra mėginta apibrėžti įvairiai, tačiau vienos universalios atstovavimo sąvokos iki šiol nesuformuota. Skirtingi autoriai atstovavimą civiliniame procese apibrėžia kaip civilinio proceso teisės institutą, tam tikra proceso teisės normų reglamentuojama procesine veikla arba kaip civilinį procesinį santykį.⁵³ Civilinio proceso teisės vadovėlyje atstovavimas civiliniame procese aiškinamas dvejopai: kaip civilinio proceso teisės institutas arba kaip tam tikra civilinio proceso teisės normų reguliuojama procesinė veikla.⁵⁴ V. Nekrošius atstovavimą apibrėžia kaip procesinį teisinį santykį, kurio vienas dalyvis (atstovas), teisme kito asmens (atstovaujamojo) vardu ir jo interesais atlieka tam tikrus teisinius procesinius veiksmus, teikia atstovaujamojam teisinę pagalbą, gindamas jo materialiąsias subjektines teises ar įstatymų saugomus interesus ir kartu padeda vykdyti teisingumą civilinėse bylose.⁵⁵ Ko gero, reikėtų sutikti su nuomone, kad visi išvardinti apibrėžimai yra iš dalies teisingi, nes skirtingi autoriai į atstovavimą žiūri iš skirtingo teisinio reguliavimo mechanizmo lygmenų.⁵⁶ Vis dėlto tenka pripažinti, kad Lietuvos teisės moksle dominuojantis yra atstovavimo kaip procesinio teisinio santykio apibrėžimas. Bendriausia prasme atstovavimui civiliniame procese yra būdingi trys pagrindiniai bruožai: atstovas visuomet veikia kito asmens - atstovaujamojo vardu, atstovas veikti atstovaujamojo vardu gali tik tada, kai yra tinkamai įgaliotas, atstovavimo civiliniame procese rezultatas - teisinių pasekmių svetimoje teisinėje sferoje sukūrimas.⁵⁷ Dabartinėje Lietuvos civilinio

⁵² ŽALĖNIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo civiliniame procese klausimai naujajame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t.47(39), p.119-127.

⁵³ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

⁵⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.13.

⁵⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p.284.

⁵⁶ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

⁵⁷ *ibid.*

procesu teisėje yra remiamasi R. Iheringo suformuota reprezentavimo teorija. Pagal reprezentavimo teoriją, atstovas yra subjektas, išreiškiantis savo valią ir atliekantis procesinius veiksmus, kurie sukelia teisinės pasekmės atstovaujamojo teisinėje sferoje. Tokia teorija paaiškina, kodėl įstatymas iš atstovo reikalauja veiksmumo.⁵⁸

Būtų klaidinga atstovavimą civiliniame procese apibūdinti išimtinai kaip procesinį teisinį institutą. Atstovavimo civiliniame procese metu susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai - santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo ir santykiai tarp atstovaujamojo ir teismo.⁵⁹ Santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo iš prigimties yra materialieji teisiniai santykiai (pvz. teisinių paslaugų sutarčiai tarp advokato ir kliento taikomos pavedimo sutarties (CK 6.756-6.765) normos).⁶⁰ Nurodytų materialiujų teisinių santykių pagrindu susiklosto procesiniai teisiniai santykiai tarp atstovo ir teismo bei kitų dalyvaujančiųjų byloje asmenų.⁶¹

Atstovavimą civilinėje byloje reikėtų skirti nuo atstovavimo materialiojoje civilinėje teisėje. Skiriasi atstovavimo tikslai, asmenys, galintys būti atstovais materialiojoje teisėje ir civiliniame procese, taip pat šių atstovų įgalinimų įforminimas.⁶² Civilinėje teisėje įgaliotojas gali laisvai pasirinkti įgaliotinį (fizinį ar juridinį asmenį), įgaliotinis veikia vienas įgaliotojo vardu ir gali atlikti tokius veiksmus, kurie tiesiogiai nurodyti pavedimo sutartyje (įgaliojime). Tuo tarpu civiliniame procese įgaliotojui gali atstovauti tik fizinis asmuo, ir tik toks, kuris atitinka civilinio proceso normų reikalavimus, įgaliotinis gali veikti vienas arba įgaliotojas gali veikti kartu su įgaliotiniu. Įgaliotinio teises, veikiant įgaliotojo vardu, nustato ne tik įgaliojimo turinys, bet ir civilinio proceso normos.⁶³

Doktrinoje atstovavimas civiliniame procese gali būti klasifikuojamas pagal įvairius kriterijus. Pagal atstovaujamąjį subjektą skiriamas atstovavimas fiziniams asmenims ir atstovavimas juridiniams asmenims.⁶⁴ Klasifikavimas reikšmingas tuo, kad skiriasi subjektai, galintys atstovauti fiziniams ir juridiniams asmenims pagal pavedimą. Fiziniam asmeniui gali atstovauti advokatas, advokato padėjėjas, bendrininkas, artimasis giminaitis

⁵⁸ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

⁵⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, I t.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. *2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje A.D. v B.Š., Nr. 3K-7-149-706/2015*.

⁶¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p. 13.

⁶² *ibid.*

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. Balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L.T v Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015*.

⁶⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.16.

ar sutuoktinis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, taip pat profesinės sąjungos darbo santykių bylose, arba asociacijos (kiti viešieji juridiniai asmenys), kurių vienas iš veiklos tikslų yra tam tikrų asmenų gynimas teismuose (CPK 56 str. 1 dal. 1-7 p.). Tuo tarpu juridiniam asmeniui gali atstovauti advokatas, jo padėjėjas, bendrininkas arba darbuotojas, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Taip pat įstatymas kartu suteikia teisę atstovauti ir patronuojančio arba patronuojamo juridinio asmens darbuotojams bei suinteresuotos aukštesnės valstybės institucijos ar įstaigos valstybės tarnautojams ir darbuotojams (CPK 56 str. 2 dal. 1-4 punktai). Verta atkreipti dėmesį į CPK 55 str. įtvirtintą nuostatą, kad bylas juridinių asmenų vardu veda vienasmeniai jų valdymo organai arba kitų organų nariai ir dalyviai fiziniai asmenys. Šiais atvejais laikoma, kad bylą veda pats juridinis asmuo. Tokiu atveju atstovavimo teisiniai santykiai nesusiklosto. Taip yra dėl kelių priežasčių - juridinio asmens organas ir juridinis asmuo laikytinas tuo pačiu teisės subjektu, juridinio asmens organai realizuoja juridinio asmens teisumą, juridinio asmens organų kompetenciją numato įstatymai ir (arba) steigimo dokumentai. Tokie santykiai neatitinka atstovavimo procesinio santykio esmės, kuomet laikoma, kad atstovas yra savarankiškas teisės subjektas, realizuojantis savo teismo turinį suteiktų įgaliojimų ribose.⁶⁵

Pagal atstovaujamojo galimybę pačiam asmeniškai dalyvauti procese yra skiriamas priverstinis atstovavimas ir pasirenkamasis atstovavimas.⁶⁶ Ko gero, reikšmingiausias atstovavimo skirstymas yra pagal teisinių santykių atsiradimo pagrindus į sutartinį, įstatyminių ir visuomeninių atstovavimą.

Sutartinio atstovavimo esmė yra užtikrinti atstovaujamojam tinkamą teisinę pagalbą.⁶⁷ Sutartinis atstovavimas atsiranda tuomet, kai veiksnus fizinis asmuo savanoriškai susitaria su teisinės paslaugos teikėju (dažniausiai advokatu) ir pasirašo sutartį. Kaip jau minėjome, atstovo ir atstovaujamojo santykius reglamentuoja materialiosios teisės normos. Šios sutarties pagrindu atstovui išduodamas įgaliojimas vesti bylą ir atlikti kitokius teisinius veiksmus. Prieš pradėdamas teikti atstovavimo paslaugą atstovas turi legitimuotis prieš teismą - t.y. pateikti teisinių paslaugų teikimo sutartį ir įgaliojimą atstovauti teisme.⁶⁸

⁶⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, 1 t., p.290.

⁶⁶ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.19.

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

Įstatyminis atstovavimas yra kitokios prigimties. Įstatyminio atstovavimo tikslas yra realizuoti kito asmens, kuris savarankiškai negali ginti savo teisių, teisnumą.⁶⁹ Įstatyminio atstovavimo pagrindas yra įstatyme įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios neveiksnių asmenų ir nepilnamečių teisių gynimą (CPK 38 straipsnio 4 dalis, CK 3.157, CK 5.56). Atstovas, prieš pradėdamas atstovaujamojo teisių gynimą, turi pateikti teismui dokumentus, įrodančius teisę būti šalies atstovu: tai gali būti įvaikinimo aktas, teismo nutartis steigti globą neveiksniam ar rūpybą ribotai veiksniam ar veiksniam asmeniui, administracinis aktas, teismo nutartis nustatyti vaiko nuolatinę globą ar rūpybą ir paskirti globėją ar rūpintoją.⁷⁰

Visuomeninis atstovavimas susiklosto įvairioms visuomeninėms organizacijoms ir asociacijoms atstovaujant savo narius civilinėse bylose. Tokio atstovavimo pagrindas - narystė tam tikroje visuomeninėje organizacijoje.⁷¹ Plačiau visuomeninio atstovavimo aspektai bus nagrinėjami antroje darbo dalyje.

⁶⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t., p.19.

⁷⁰ *ibid.*, p.30.

⁷¹ *ibid.*, p.32.

2. Atstovavimas pagal pavedimą civiliniame procese

2.1. Asmenys, galintys būti atstovais civiliniame procese, įgaliojimai ir jų įforminimas

Įstatymas suteikia teisę atstovu civilinėje byloje būti gana plačiam subjektų ratui. Priklausomai nuo to, koks asmuo yra pasirinktas atstovu, skiriasi atstovo ir atstovaujamojo vidiniai santykiai, jų tarpusavio teises ir pareigos, taip pat atstovo įgalinimų suteikimo ir įforminimo tvarka. Tinkamo atstovo konkrečiai civilinei bylai parinkimas gali gerokai padidinti šansus deramai apginti savo teises, todėl, mano manymu, atstovavimo instituto analizę būtų tikslinga pratęsti aptariant asmenis, galinčius būti atstovais civiliniame procese.

Įstatyminio atstovavimo metu civiliniame procese veikia atstovai, kurie yra nurodyti atitinkamoje teisės normoje, reglamentuojančioje sutartinio atstovavimo atvejį, pvz. CK 3.157 str. 1 dal. teigia, kad tėvai yra savo neveiksnių nepilnamečių vaikų atstovai pagal įstatymą, CK 3.240 str. 1 dal., kad globėjas ir rūpintojas yra savo globotinių ir rūpintinių atstovas pagal įstatymą. Dažniausiai globėju arba rūpintoju yra paskiriamas globotinio arba rūpintinio artimasis giminaitis, taip užtikrinant, kad toks asmuo būtų suinteresuotas veikti neveiksnaus arba ribotai veiksnaus asmens interesais. Atsižvelgiant į tai, kad įstatyminis atstovas paprastai neturi teisinio išsilavimo, įstatymas leidžia tokiam asmeniui pasitelkti kitą atstovą pagal pavedimą (CPK 54 str. 2 dalis).

Atrodytų, kad CPK 56 str. leidžia atstovu pagal pavedimą būti gana plačiam subjektų ratui, tačiau pažvelgus atidžiau, akivaizdu, kad taip nėra. Atstovas pagal pavedimą bet kurioje civilinėje byloje gali būti tik advokatas arba jo padėjėjas. Visų kitų CPK 56 str. išvardintų asmenų galimybė atstovauti pagal pavedimą priklauso nuo tam tikrų specialių aplinkybių egzistavimo (atstovaujamo asmens narystės tam tikroje profesinėje sąjungoje arba asociacijoje, susiklosčiusių civilinio bendrininkavimo santykių, giminystės ryšių ir pan.). Tik advokatai ir advokato padėjėjai yra vieninteliai atstovai civilinėse bylose, kurie yra nesusiję su atstovaujamoju kitais (ne atstovavimo) teisiniais santykiais.⁷² Apskritai, apžvelgiant CPK nustatytą atstovavimo pagal pavedimą reglamentavimą, galime prieiti prie išvados, kad įstatymų leidėjas siekė nustatyti tokį reguliavimą, kad atstovas visuomet būtų kvalifikuotas vesti bylą ir turėtų tam reikiamų žinių. Tai galime pagrįsti tokiais teiginiais: plačiausios teisės įstatyme suteiktos profesionalams - advokatams, kurių kompetencija tikrinama įstatyme nustatytu būdu. Tuo tarpu kiti atstovai dažniausiai gali atstovauti tik tam tikroje siauroje srityje, kurioje vykdo

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L.T. v VĮ Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015.

tam tikrą veiklą (pvz. profesinės sąjungos gali atstovauti tik darbo teisinių santykių bylose, asociacijos ginti narių teisės gali tik bylose, kurios susijusios su asociacijų siekiamais tikslais, antstolių padėjėjas gali atstovauti tik bylose dėl antstolio vykdomų funkcijų). Iš kitų galinčių būti atstovais asmenų taip pat reikalaujama būti teisiškai išprususiems (artimieji giminaičiai ir juridinių asmenų darbuotojai privalo turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą). Šiame kontekste išsiskiria procesinių bendrininkų vykdomas atstovavimas pagal pavedimą, nes iš jų nėra reikalaujama turėti jokio teisinio išsilavinimo. Tokią įstatymų leidėjo poziciją aptarsime tolimesniame darbo skyriuje.

Dabar trumpai aptarsime kiekvieną galimą atstovą pagal pavedimą civilinėse bylose ir trumpai apžvelgsime aktualią su jais susijusią problematiką.

2.1.1. Advokatai ir advokatų padėjėjai

Plačiausios teisės būti atstovais civilinėse bylose yra suteiktos advokatams ir jų padėjėjams. Advokatas yra išskirtinis subjektas civiliniame procese ir atitinkamai atstovavimo teisiniuose santykiuose. Jo statusas ir teisinė padėtis aiškiai išskiria jį iš kitų galimų atstovų sąrašo. Svarbiausias advokatą, kaip atstovą civilinėje byloje, apibūdinantis požymis yra profesionalumas - advokatams asmens teisių gynimas teisminiuose procesuose yra profesinė veikla. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 2 straipsnis numato, kad advokatų teikiamos teisinės paslaugos - tai teisės konsultacijos (patarimai teisės klausimais), teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba bei atstovavimas bylų procese, kai šie veiksmai atliekami už atlyginimą, nebent yra teikiama nemokama teisinė pagalba.⁷³ Advokatui svarbiausia užduotis yra kuo platesne apimtimi apginti kliento teises teisminiame procese, tačiau kartu valstybė įpareigoja advokatą prisidėti prie teisingumo vykdymo valstybės mastu. Advokatas savo profesinėje veikloje privalo veikti taip, kad suderintų kliento ir valstybės (teisingumo įgyvendinimo) interesus.⁷⁴ Tokia advokato profesijos prigimtis nulemia specialius išsilavinimo ir praktinio darbo patirties reikalavimus, taikomus asmenims, norintiems būti advokatais, pvz. advokatams neužtenka tik įgyti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, savo kompetenciją jie turi įrodyti laikydami specialų kvalifikacinį egzaminą ir turėti atitinkamos teisinio darbo patirties.⁷⁵ Aptardamas advokato statusą, LAT konstatuoja, kad advokato veiklai taikomi ne tik bendražmogiški elgesio standartai, bet ir specialieji reikalavimai, nustatyti tiek advokatūros veiklą reguliuojančiuose

⁷³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-04-06, Nr. 50-1632.

⁷⁴ LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, t. 20, nr. 4 (2013).

⁷⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, I t.

įstatymuose, tiek profesinės etikos taisyklėse - tik nepriekaištingo profesinio elgesio žmogui gali būti patikėta dalyvauti teisingumo įgyvendinimo procese.⁷⁶ Advokato elgesį teismo proceso metu, santykius su klientu ir kitais asmenimis reglamentuoja advokatų etikos kodeksas - teisės aktas, nustatantis pagrindinius advokato priimtino elgesio principus, kurio kiekvienas advokatas besąlygiškai privalo laikytis savo veikloje. Už šio teisės akto pažeidimą jam gali būti taikoma drausminė atsakomybė.⁷⁷ Advokatai privalo drausti savo civilinę atsakomybę - šitaip yra užtikrinama, kad už netinkamai advokato atliktas pareigas jo atstovaujamojo nuostoliai bus atlyginami.⁷⁸ Advokatūros įstatymo 34 straipsnio 2 dalis teigia, kad advokato padėjėjas turi visas įstatyme nustatytas advokato teises ir pareigas, išskyrus narystę Lietuvos advokatūroje bei proceso įstatymuose nustatytus apribojimus. Advokato padėjėjas turi teisę atstovauti kliento interesams teisme tik turėdamas advokato (praktikos vadovo) rašytinį leidimą. Advokato padėjėjas gali atstovauti tik pirmosios instancijos teisme ir tik po to, kai Lietuvos advokatūra patvirtina jo vienerių metų praktikos atlikimo ataskaitą. Ribojimo dėl praktinės vienerių metų patirties ir atstovavimo tik pirmojoje instancijoje nenumato CPK, todėl laikytina, kad teisinis reguliavimas šioje vietoje nėra visiškai nuoseklus.

Advokatas ir klientas dėl teisinių paslaugų teikimo susitaria pasirašydami teisinių paslaugų sutartį. Teisinių paslaugų sutarčiai yra taikomos pavidimą (CK. 6.756 - 6.765 str.), atstovavimą (CK 2.132 - 2.151 str.), atlygintinių paslaugų teikimą (CK 6.716 - 6.755 str.) reglamentuojančios CK normos. Tuo atveju, kai klientas yra fizinis asmuo - vartotojas, paslaugų sutarčiai mutatis mutandis taikomos CK 6.188, 6.350 - 6.370 normos, reglamentuojančios vartotojo teisių apsaugą.⁷⁹ Teisinių paslaugų sutartis nustato atstovo įgalinimus ir teisių ribas, todėl išduoti advokatui atskiro įgaliojimo civiliniame procese nereikia. LAT teigimu, advokatas civiliniame procese veikia teisinių paslaugų sutarties pagrindu, todėl spręsti dėl atstovo teisių turinio reikia remiantis teisinių paslaugų sutarties normomis.⁸⁰ Atstovas, prieš pradėdamas teikti paslaugas civiliniame procese, privalo teismui pateikti teisinių paslaugų sutartį ar šios sutarties išrašą, įrodantį atstovui suteiktą teisę įgyvendinti atstovaujamojo teises teismo proceso metu (Advokatūros įstatymo 49 str.). Pateikti sutarties išrašą pakanka, nes visos teisinių paslaugų sutarties pateikimas

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje A.M. v Lietuvos advokatų taryba, Nr. 3K-3-584/1999.

⁷⁷ ŽALĖNIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo civiliniame procese klausimai naujajame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t.47(39), p.119-127.

⁷⁸ *ibid.*

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje A.D. v B.Š., Nr. 3K-7-149-706/2015.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. vasario 07 d. nutartis civilinėje byloje Z.S. v UAB „Mauda“, A.P., UADB „Baltikums draudimas“, Nr. 3K-3-54/2007.

teisminiame procese gali sukelti neigiamų padarinių atstovo ir atstovaujamojo vidiniams santykiams - tokiose sutartyse paprastai būna konfidencialios informacijos, laikomos advokato ir kliento tarpusavo paslaptimi.⁸¹

Iki 2020 m. sausio 14 d. padarytų CPK pakeitimų galiojo nuostata, kad apeliacinį skundą civilinėje byloje surašo advokatas. 2019 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą⁸², kuriame konstatavo, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Konstitucinis Teismas argumentavo, kad minėtas teisinis reguliavimas neproporcingai riboja asmens teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą, o kai kuriais atvejais yra paneigiama pačios teisės esmė (ypatingai tuomet, kai asmens pajamos nežymiai viršija limitus, nustatytus norint gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą). Taip pat Teismas teigė, kad privalomo advokato dalyvavimo nėra nustatyta nei baudžiamajame, nei administraciniame procesuose. Tokie Konstitucinio Teismo argumentai išties kelia tam tikrų abejonių. Pirmiausia, Lietuvoje galiojančio apeliacijos modelio esmė - ne pakartotinai spręsti jau nagrinėtą civilinę bylą, o patikrinti apskūsto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Apeliacijos proceso modelis lemia ir įstatyme įtvirtintus reikalavimus apeliacinio skundo turiniui. CPK 306 str. 1 dal. 4 p. nustato, kad apeliaciniame skunde privaloma nurodyti bylos aplinkybes, patvirtinančias sprendimo ar jo dalies neteisėtumą ir nepagrįstumą, taip pat pagrįsti šias aplinkybes konkrečiais įrodymais ir teisiniais argumentais. Taigi apeliaciniame skunde šalia faktinio pagrindo (bylos aplinkybių) privaloma nurodyti ir teisinį pagrindą (pagrįsti skundą taikytinomis teisės normomis ir (arba) aktualia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika). Tuo tarpu pareiškiant ieškinį pirmosios instancijos teisme, reikalaujama nurodyti tik faktinį pagrindą (bylos aplinkybės). Asmuo, neturintis specialių teisės žinių, tikėtina, sugebėtų tinkamai išdėstyti faktines bylos aplinkybes, tačiau inijuoti apeliaciją, nurodant teisinį pagrindą, jau būtų sudėtinga.⁸³ Vargu, ar asmenims paduodant nekvalifikuotus, prastai parengtus apeliacinius skundus galime kalbėti apie teisės į apeliacinį procesą užtikrinimą. Kita vertus, šiuo aspektu taip pat nederėtų lyginti baudžiamojo arba administracinio proceso (kuriuose vyrauja aktyvaus teismo byloje principas) su civiliniu procesu, kurio esmė - teismas sprendžia privačių šalių privatų ginčą, teismo vaidmenį riboja dispozityvumo

⁸¹ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT9 - N3/2019.

⁸³ BITĖ, V. Reikalavimo dėl privalomo teisinio atstovavimo civilinių bylų apeliaciniame procese panaikinimo poveikis civilinio proceso kokybei ir asmens teisių bei interesų gynybai. *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p.45-51.

principas. Europos Žmogaus Teisių Teismas praktikoje yra išaiškinęs, kad asmens teisė kreiptis į teismą tam tikrais atvejais gali būti apribota teisinio atstovavimo reikalavimu.⁸⁴ Manytina, kad apeliacinio proceso ypatumai civilinėje teisenoje pateisina privalomo advokato dalyvavimo šios kategorijos bylose reikalavimą.

2.1.2. Bendrininkai

CPK 56 str. 1 dal. 1 p. nustato, kad atstovauti civilinėje byloje kitų bendrininkų pavedimu gali būti pavedama procesiniam bendrininkui. Įstatymas (CPK 43 str.) išskiria dviejų rūšių procesinį bendrininkavimą - privalomą ir neprivalomą. Nepriklausomai nuo bendrininkavimo rūšies, bendrininkai bendru sutarimu gali paskirti vieną asmenį atstovauti jų interesams teisminiame procese. Atvejis, kuomet civiliniame procese veikia procesinis bendrininkas kaip šalies atstovas, turi tam tikrų ypatumų. Skirtingai nei pagal bendrąją taisyklę, tokiu atveju atstovo atliktų veiksmų teisinės pasekmės turės įtakos ne tik atstovaujamųjų, bet ir atstovo teisei padėčiai.⁸⁵ Antra, įstatymas nereikalauja iš procesinio bendrininko apskritai jokio teisinio išsilavinimo. Teismų praktikoje galime rasti teiginių, kad tokiu atveju svarbus yra ne asmens teisinis išsilavinimas, bet kitų subjektų valia paskirti bendrininką atstovu civilinėje byloje.⁸⁶ Logiška manyti, kad esant procesinio bendrininkavimo santykiams, bendrininkai iš savo rato išsirenka asmenį, labiausiai kvalifikuotą veikti civiliniame procese, bet abejotina, ar atstovas, neturintis teisinio išsilavinimo ar nesantis profesionalas tam tikroje teisės srityje, gebėtų tinkamai ginti atstovaujamųjų teises. Manytina, kad tokį reguliavimą įstatymų leidėjas pasirinko siekdamas civilinį procesą padaryti paprastesnį ir koncentruotesnį, nes priklausomai nuo materialaus teisinio santykio pobūdžio, procesinių bendrininkų civilinėje byloje gali būti daug, todėl procese veikti asmeniškai kiekvienam bendrininkui gali būti sudėtinga ir nepatogu. Tokią poziciją netiesiogiai patvirtina ir CPK 120 str. 1 dal., kurioje įtvirtinta, kad nesant bendrininkų paskirto atstovo, teismas turi teisę byloje dalyvaujančių asmenų prašymu arba savo iniciatyva paskirti vieną iš bendrininkų įgaliotą asmeniu su byla susijusiems procesiniams dokumentams gauti. Bendrininkai, norėdami įgalioti kitą bendrininką atstovauti jų teises ir interesus, pastarajam turi išduoti įgaliojimą, kuris šiuo atveju gali būti ir žodinis, įrašytas į teismo posėdžio protokolą (CPK 57 str. 4 dalis).

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. spalio 22 d. sprendimas *Stubbings ir kiti prieš Jungtinę karalystę* byloje, Nr. 22083/93; 22095. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas *Ashingdane prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 8225/78.

⁸⁵ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

⁸⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje D.P v J.D, Nr. 2S-1162-115/2010.*

2.1.3. Atstovaujamojo artimieji giminaičiai

Įstatymas (CPK 56 str. 1 dal. 4 p.) suteikia teisę atstovais civilinėje byloje būti ir atstovaujamojo artimiesiems giminaičiams, su sąlyga, kad tokie giminaičiai turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje yra pažymėjęs, kad tinkamam atstovavimui tokiu atveju yra vienodai svarbios abi sąlygos: atitinkami giminystės, santuokiniai (sugyventinio) santykiai ir aukštojo universitetinio teisinio išsilavimo turėjimas. Tik esant abiem juridiniams faktams, asmuo gali įgyti atitinkamas atstovo teises teisme.⁸⁷ Jeigu atstovas neatitinka vieno kurio nors kriterijaus, teismas turėtų neleisti tokiam subjektui veikti procese, tačiau gali susiklostyti specifinė situacija, kuomet net ir formaliai neteisėto atstovo atlikti procesiniai veiksmai bus pripažinti teisėtais. EŽTT praktikoje laikomasi nuomonės, kad taikydami procesines taisykles, nacionaliniai teismai turi vengti pernelyg didelio formalizmo, kuris pažeistų asmens teises kreiptis į teismą esmę, tiek pernelyg didelio lankstumo, visiško taisyklių nepaisymo, kuris veiktų negatyviai ir visiškai paneigtų pareigą laikytis teisės aktų nustatytų reikalavimų.⁸⁸ Pvz. vieną kartą LAT pasiekė civilinė byla⁸⁹, kurioje atsakovas turėjo tik 20 proc. darbingumą ir buvo įgaliojęs civiliniame procese veikti jo dukrą, neturinčią aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo. Iki bylos išnagrinėjimo pabaigos ir pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo nei atsakovas, nei jo dukterė nebuvo informuoti apie netinkamo atstovavimo padarinius, o pirmosios instancijos teismas bendradarbiavo su atsakovo dukra byloje ir leido jai atlikti procesinius veiksmus. Apie netinkamo atstovavimo faktą teismas informavo bylos šalis tik baigiamojo proceso stadijoje - priimdamas sprendimą. LAT konstatavo, kad tokia situaciją pažeidė tiek atsakovo, tiek jo atstovės teisėtų lūkesčių principą - šiuo konkrečiu atveju pirmosios instancijos teismas privalėjo vertinti tiek atsakovo sveikatos būklę ir jo, bei jo dukters veiksmus, tiek savo veiksmus iki bylos nagrinėjimo pabaigos (bendradarbiavimą su atsakovo dukterimi) ir nustatęs, kad atsakovas atstovaujamas netinkamai, pasiūlyti jam (jo dukteriai) pasirūpinti tinkamu atstovavimu. Tokiu pagrindu pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo pripažintas neteisėtu.

Atstovas artimajam giminaičiui atstovauja išduoto įgaliojimo pagrindu. Toks įgaliojimas paprastai leidžia atlikti visus veiksmus procese atstovaujamo vardu ir interesais. Asmuo, gavęs įgaliojimą atstovauti konkrečioje civilinėje byloje artimajam

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje I.Š v J.Š., Nr. 3K-3-142/2011.

⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. sausio 31 d. sprendimas *Hasan Tun ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 19074/05.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Gelvora“ v A.T.*, Nr. e3K-3-181-219/2019.

giminaičiui, tačiau negalintis to padaryti dėl teisinio išsilavimo trūkumo, gali pavesti atstovavimą civiliniame procese advokatu arba advokato padėjėjui. Pabrėžtina, kad LAT nelaiko to perigaliojimu ir leidžia dėl to susitarti, jeigu įgaliojime ir yra įsakmiai draudžiamas perigaliojimas. 2011 m. kovo 29 d. nutartyje⁹⁰ teismas konstatavo: „CPK 56 str. 2 dal. teigia, kad kartu su šio straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais asmenimis atstovais pagal pavedimą gali būti ir kiti asmenys. Šią įstatymo normą sistemiškai aiškinant su pirmiau išdėstyta CPK 56 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostata, darytina išvada, kad tuo atveju, kai atstovu pagal pavedimą teisme yra advokatas ir (ar) advokato padėjėjas, kartu pagal pavedimą atstovauti asmeniui teisme gali bet koks kitas asmuo, nepriklausomai nuo to, ar jį su atstovaujamoju sieja giminystės, santuokinio (sugyventinio) santykiai, ar jis turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ar jo neturi. Šiuo atveju yra laisvas dalyvaujančio byloje asmens pasirinkimas, koks kitas asmuo jam gali atstovauti kartu su advokatu ir (ar) advokatų padėjėju“.⁹¹

2.1.4. Profesinės sąjungos

CPK 56 str. 1 dal. 5 p. suteikia teisę atstovais darbo teisinių santykių bylose būti profesinėms sąjungoms. Profesinės sąjungos yra savanoriškos, savarankiškos ir savaveiksmės organizacijos, atstovaujančios darbuotojų profesinėms darbo, ekonominėms, socialinėms teisėms ir juos ginančios.⁹² Profesinės sąjungos vardu bylą teisme veda arba atitinkamas profesinės sąjungos valdymo organas arba atstovas pagal pavedimą - darbuotojas, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir (arba) advokatas, (advokato padėjėjas) (CPK 56 str. 1 dal. 5p.). Profesinių sąjungų įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad profesinės sąjungos atstovauja savo nariams ir įstatymų nustatyta tvarka gina savo narių teises ir teisėtus interesus valstybės organuose. Profesinės sąjungos savo narių teises teisminiuose procesuose gina dviem būdais: reiškia ieškinius profesinių sąjungų narių teisėms ir teisėtiems interesams ginti, arba atstovauja profesinės sąjungos nariams - dalyvaujantiems byloje asmenims - darbo teisinių santykių bylose. Antruoju atveju profesinė sąjunga byloje yra savo nario atstovas pagal pavedimą. Tokiu atveju pagrindas atstovavimo santykiams tarp profesinės sąjungos ir jos nario atsirasti yra asmens narystė profesinėje sąjungoje. Dėl to procesinio atstovavimo pagal CPK 56 straipsnio 1 dalies 5 punktą santykio buvimui patvirtinti profesinės sąjungos narys

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 29 d. nutartis *civilinėje byloje I.Š v J.Š., Nr. 3K-3-142/2011.*

⁹¹ *ibid.*

⁹² Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1991-11-30, Nr. 240-0.

neprivalo išduoti profesinei sąjungai notaro patvirtinto įgaliojimo. Byloje visais atvejais turi būti pateikti duomenys, patvirtinantys atstovaujamojo narystę profesinėje sąjungoje.⁹³

2.1.5. Asociacijos

CPK 56 str. 1 dal. 6 p. numato asociacijų ir kitų viešųjų juridinių asmenų teisę būti atstovais civilinėse bylose. Pagal įstatymą, asociacija - savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas yra koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus.⁹⁴ Aptariant asociacijos teisę būti savo narių atstovais civiliniame procese, reikia prisiminti viešųjų juridinių asmenų teisinio statuso ypatumus. Pagal CK 2.74 str. 2 dal. viešieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti tik tokias civilinės teisės ir pareigas, kurios neprieštaruoja jų veiklos tikslams. Ši nuostata atsispindi ir CK 56 str. 1 dal. 6 p. - asociacija savo narius gali atstovauti tik bylose dėl teisinių santykių, tiesiogiai susijusių su juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytais veiklos tikslais ir sritimi. LAT yra konstatavęs, kad galimybė tokiai asociacijai arba kitam viešajam juridiniam asmeniui atstovauti savo narius teisme siejama su asociacijos ar kito viešojo juridinio asmens pagrindinių tikslų, kuriems jie įsteigti, įgyvendinimu, ir tik tiek, kiek tai susiję su šių pagrindinių tikslų įgyvendinimu.⁹⁵ Tuo atveju, kai atstovavimas teisme nekyla iš asociacijos ir jos narių veiklos ir su šia veikla susijusių aiškių pagrindinių tikslų, asociacija negali būti laikoma tinkama atstove civiliniame procese.⁹⁶ LAT yra pripažinęs neteisėto atstovo civilinėje byloje faktą tais atvejais, kuomet iš asociacijos steigimo dokumentų nėra galutinai aišku, kokia veikla ir kokioje srityje užsiima asociacija, kada ir kokiais tikslais ji įsteigta ir pan.⁹⁷ Aplinkybė, kad atstovaujamas tapo asociacijos nariu tik prieš prasidedant atstovavimo teisiniams santykiams taip pat turi įtakos vertinant ar asociacija gali būti teisėtas atstovas civilinėje byloje.⁹⁸ Kitas svarbus aspektas - neatlygintinumas - atsižvelgiant į asociacijos, kaip susivienijimo, esmę, jos steigimo, stojimo į ją ir veikimo tikslus, darytina išvada, kad asociacijos teikiamomis paslaugomis jos nariai paprastai turėtų naudotis nemokamai, nebent tai būtų susiję su išskirtinėmis aplinkybėmis, realiai patirtomis papildomomis išlaidomis.⁹⁹ Kai asociacijos įstatuose

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 08 d. konsultacija Nr. 2K-90. *Teismų praktika*, Nr.23.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-02-14, Nr. 25-745.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje R.L. v S.V.L., Nr. 3K-3-422-687/2017.

⁹⁶ *ibid.*

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje L.D. v E.D. v AB „Kauno energija“, Nr. e3K-3-409-1075/2018.

⁹⁸ *ibid.*

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje G.K., D.M.K. v A.K., Nr. 3K-3-136-701/2015.

vienu iš jos veiklos tikslų yra nurodytas tam tikros grupės asmenų gynimas ir atstovavimas jiems teisme, sudarantis prielaidas jai būti savo nario – fizinio asmens – atstovu teisme pagal pavedimą (CPK 56 str. 1 dal. 6 p.), tai ši asociacija negali iš šio nario reikalauti bei gauti užmokesčio už procesinių dokumentų parengimą, atstovavimą teisme ir pan., nes tai prieštarauja jos tikslams, narių savitarpio supratimo, interesų bendrumo, bendriesiems teisės principams.¹⁰⁰ Jeigu tokia asociacija teikė atlygintinas atstovavimo civiliniame procese paslaugas, tuomet nebus galima pareikalauti išlaidų už jas atlyginimo iš priešingos šalies.¹⁰¹ Iki LAT išaiškinimo, asociacijoms suteikta teise būti atstovais civilinėse bylose buvo piktnaudžiaujama - asmenys tokiu būdu mėgindavo faktiškai teikti teisinės paslaugas už atlyginimą, nebūdami advokatais ir neturėdami tam jokių teisų. LAT užkirto kelią tokiai ydingai praktikai. Vienoje civilinėje byloje teismas netgi užsiminė apie galimybę pritaikyti baudą asociacijai arba jos pavedimu veikiančiam fiziniam asmeniui, priklausomai nuo to, kaip pasireiškia piktnaudžiavimas asociacijoms suteikta atstovavimo teise, ir ar tą piktnaudžiavimą iš dalies lemia netinkama asociacijos priežiūra.¹⁰²

2.1.6. Juridinių asmenų atstovai

Pagal CPK 56 str. 2 dal. juridinių asmenų atstovais teisme gali būti advokatai, advokatų padėjėjai, procesiniai bendrininkai, taip pat viešieji juridiniai asmenys - asociacijos. Be šių asmenų juridiniam asmeniui atstovauti pagal pavedimą gali juridinio asmens darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą bei kiti CPK 56 str. 2 dalyje išvardinti asmenys. Atstovavimas teisme pagal pavedimą paprastai yra viena iš juridinio asmens darbuotojo darbo funkcijų, todėl darbuotojo vykdomas juridinio asmens interesų gynimas yra profesionalus ir dažniausiai tinkamai užtikrina juridinio asmens interesus. Juridinio asmens veikloje susiklosto labai įvairūs teisiniai santykiai, todėl teisme ginant tokio asmens interesus neretai prireikia ne tik teisinių, bet ir kitų sričių žinių, kurių teisininkas dažniausiai neturi. Tuo tikslu CPK 56 str. 3 dal. leidžia civilinio proceso metu juridinio asmens interesus atstovauti ir neteisinių sričių specialistams (auditoriams, buhalteriams, mokesčių konsultantams, patentiniams patikėtiniams ir kt). Tokie asmenys civiliniame procese gali veikti tik kartu su atstovu pagal pavedimą.

¹⁰⁰ *ibid.*

¹⁰¹ *ibid.*

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje D.R. v asociacija „Idėja Kaunui“, Nr. e3K-256-915/2016.

2.1.7. Kuratorius

CPK 39 str. numato galimybę paskirti kuratorių civilinėje byloje. Kuratorius - laikina figūra civiliniame procese.¹⁰³ CPK įvestu kuratoriaus institutu siekta suderinti greito ir tinkamo proceso principus bei pagal galimybes bent jau įteikiant pačius svarbiausius procesinius dokumentus išvengti įteikimo viešai paskelbiant, kuris gali būti vertinamas tik kaip tinkamo įteikimo iliuzija.¹⁰⁴ Kuratorystės institutas negali būti suprantamas kaip atstovavimas teisme tradicine prasme, tačiau tam tikru momentu kuratorius veikia kaip faktinis asmens atstovas civilinėje byloje. Kuratorius procese gali būti skiriamas esant šiems atvejams - šalis neturi civilinio procesinio veiksmo ir atstovo pagal įstatymą arba juridinis asmuo neturi jam atstovaujančio organo (1), yra nežinoma šalies gyvenamoji arba darbo vieta (2), arba kai šaliai, kurios gyvenamoji ir darbo vietos yra nežinomos, taip pat šaliai, kuri neturi jai atstovaujančio organo, turi būti įteikti procesiniai dokumentai (3), teismo sprendimų vykdymo stadijoje, kai skolininko buvimo vieta nežinoma, tačiau yra skolininko turto (4).¹⁰⁵ Kuratorius civiliniame procese visais atvejais gali būti skiriamas tik suinteresuotos šalies prašymu. Suinteresuota kuratoriaus paskyrimu šalis turi įrodyti kuratoriaus paskyrimo būtinybę.¹⁰⁶ Kuratoriaus skyrimo galimybė yra siejama su skubių procesinių veiksmų atlikimo reikalingumu - būtina, kad priešinga šalis siektų atlikti skubius procesinius veiksmus. Būtinybė atlikti skubius procesinius veiksmus kyla tuomet, kai dėl nesančios šalies neatliktų atitinkamų procesinių veiksmų priešingai šaliai arba jos turtui gali būti padaryta žala.¹⁰⁷ Apskritai, norint pritaikyti civilinėje byloje kuratorystės institutą, turi egzistuoti tokios prielaidos: teismo įsitikimas, kad šalis, kuriai yra pareikštas prašymas skirti kuratorių, tikrai neturi civilinio procesinio veiksmumo ir atstovo pagal įstatymą (1), nustatymas ar šaliai, prašančiai skirti kuratorių, tikrai reikia atlikti skubius procesinius veiksmus (2), suinteresuotos šalies atitinkamo prašymo teismui skirti kuratorių buvimas (3), kuratoriaus atstovavimo išlaidų apmokėjimas iš anksto.¹⁰⁸

¹⁰³ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

¹⁰⁴ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p.126.

¹⁰⁵ VĖLYVIS, S.; VIŠINSKIS, V.; ŽALĖNIENĖ, I. Kuratoriaus dalyvavimas civiliniame procese (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai). *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, 3(93), p. 7-14.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje E.G.R. v M.R., Nr. 3K-3-603/2009.

¹⁰⁷ VĖLYVIS, S.; VIŠINSKIS, V.; ŽALĖNIENĖ, I. Kuratoriaus dalyvavimas civiliniame procese (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai). *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, 3(93), p. 7-14.

¹⁰⁸ *ibid.*

2.2. Atstovo ir atstovaujamojo santykiai

Santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo vadinami vidiniais atstovavimo santykiais. Vidiniai santykiai visuomet yra atstovavimo teisinio santykio pagrindas, nesant vidinių santykių negalime turėti ir išorinių santykių tarp atstovo, teismo ir kitų procesų dalyvių.¹⁰⁹ CPK 57 str. 1 dal. nustato, kad atstovo pagal pavedimą teises turi būti išreikštos įstatymų nustatyta tvarka išduotame įgaliojime. Įgaliojimas civilinėje teisėje suprantamas kaip dokumentas, patvirtinantis atstovui suteiktas teises veikti atstovaujamojo vardu ir interesais - įgaliojimas yra skirtas išoriniams atstovavimo santykiams apibrėžti ir suteikti tretiesiems asmenims informaciją apie atstovo teises veikti vietoj atstovaujamojo.¹¹⁰ Įgaliojimas yra vienašalis atstovaujamojo sandoris, todėl pagal bendrąją taisyklę tokiu sandoriu negalima įpareigoti atstovo nesant jo paties valios dėl atstovavimo teisinių santykių sukūrimo.¹¹¹ Teisės doktrinoje yra skiriamas atstovavimo pagrindas (pagrindinis santykis, dėl kurio kyla atstovavimas, tai gali būti pavedimo, darbo sutartis ir pan.) ir atstovavimo teisės suteikimas (leidimas veikti atstovaujamojo vardu išduodant įgaliojimą).¹¹² Prielaidos atstovui veikti procese (vidiniai atstovavimo teisiniai santykiai) dažniausiai susiformuoja dar prieš išduodant įgaliojimą atstovui (sudaroma sutartis dėl teisinių paslaugų su advokatu, juridinis asmuo sudaro darbo sutartį su darbuotoju, kurio viena iš veiklos funkcijų yra asmens atstovavimas teisminėse institucijose). Tačiau CPK yra numatyti atvejai, kuomet neturime aiškiai išreikšto vidinio atstovavimo santykio pagrindo (teisinių paslaugų ar darbo sutarties), o vidiniai santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo atsiranda pastarajam atstovui išdavus įgaliojimą veikti santykiuose su trečiaisiais asmenimis (pvz. pavedant vesti bylą artimajam giminaičiui pagal CPK 56 str. 1 dal. 4 p.). Nors vidinio atstovavimo santykio pradžia sutampa su įgaliojimo išdavimu, negalime teigti, kad vidiniams santykiams apibrėžti turėtume taikyti įgaliojimo turinį. Atstovas, pradėdamas faktiškai veikti pagal išduotą įgaliojimą, sudaro kitą vienašalį sandorį ir tokiu būdu savo valia prisiima atitinkamas atstovo teises ir pareigas. Todėl tenka sutikti su doktrinoje išdėstyta pozicija, kad vidinis atstovavimo teisinis santykis dažniausiai kyla iš pagrindinio dvišalio atstovo ir atstovaujamojo sandorio, tačiau praktikoje gali susiklostyti tokios faktinės situacijos, kai atstovavimo teisinis santykis atsiranda ir be jokio išankstinio įpareigojančio pagrindinio teisinio santykio, o iš dviejų

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje V.P. v I.T, Nr. e3K-3-83-611/2017.

¹¹⁰ MIKELĖNAS, V.; BARTKUS, G.; MIZARAS, V.; KESERAUSKAS, Š. *LR civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.

¹¹¹ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

¹¹² *ibid.*

vienašalių sandorių - įgaliojimo išdavimo vienašalio sandorio ir įgaliojimo pripažinimo vienašalio sandorio.¹¹³

Tarp atstovo ir atstovaujamojo susiklosto fiduciariniai (pasitikėjimo) teisiniai santykiai. Doktrinoje fiduciaru vadinamas asmuo, veikiantis kito asmens interesais, nepaisant to ar yra veikiamas sutarties pagrindu ar neatlygintinai.¹¹⁴ LAT vienoje civilinėje byloje yra nurodęs, kad esminis atstovavimo teisinių santykių požymis yra jų fiduciarinis pobūdis - šie santykiai yra grindžiami šalių abipusiu pasitikėjimu, atstovo lojalumu atstovaujamojam, kruopščiu atstovaujamojo nurodymu vykdymu.¹¹⁵ Fiduciariniai santykiai įvairiais atvejais gali skirtis savo intensyvumu¹¹⁶, pvz. advokatu kliento atžvilgiu yra taikomi griežtesni apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus elgesio standartai. Tai patvirtina įvairiuose jurisdikcijose galiojantys advokato profesionalaus ir etiško elgesio pagrindus įtvirtinantys teisės aktai, kuriuose reikšminga dalis yra skirta būtent advokato ir kliento tarpusavio santykių reglamentavimui.

Konkrečios atstovo ir atstovaujamojo teisės ir pareigos yra išvardintos atitinkamoje jų pasirašytoje sutartyje. Tokiai sutarčiai taikomos atstovavimą, pavedimą, atlygintinų paslaugų teikimą reglamentuojančios teisės normos.¹¹⁷ Atstovas, nepaisant kokių pagrindų dalyvauja civilinėje byloje, visais atvejais turi būti sąžiningas, veikti išimtinai savo atstovaujamojo interesais, neperžengti jam suteiktų teisių ribų ir vengti interesų konflikto. Profesionalus atstovas civilinėje byloje (advokatas) turėtų informuoti klientą apie vykstančio proceso eigą, informuoti apie svarbias teises ir neteises aplinkybes, galinčias turėti įtakos procesui, taip pat laikytis kliento nurodymų, atsižvelgiant į visas svarbias bylos aplinkybes.¹¹⁸ Tuo tarpu atstovaujamojo pareigos yra suteikti sąlygas tinkamai vykdyti pavedimą, teikti atstovui reikalingą informaciją, atlyginti už suteiktas paslaugas (jeigu atstovavimas yra atlygintinis).

Diskusijų dėl atstovo ir atstovaujamojo teisinių santykių prigimties kilo Lietuvos Aukščiausiajam Teismui priėmus nutartį 2015 m. balandžio 14 d. civilinėje byloje.¹¹⁹

¹¹³ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

¹¹⁴ SCOTT, A., W. The fiduciary principle. *California Law Review* [interaktyvus], Vol. 37, No. 4 (Dec., 1949), p. 540.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V.Savickas v J.Šriubaite ir kit.*, Nr. 3K-3-353/2002.

¹¹⁶ SCOTT, A., W. The fiduciary principle. *California Law Review* [interaktyvus], Vol. 37, No. 4 (Dec., 1949), p. 540.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *A.D. v B.Š.*, Nr. 3K-7-149-706/2015.

¹¹⁸ WOLFRAM, C.W. The second set of players: Lawyers, fee shifting, and the limits of professional discipline. *Law and contemporary problems*, 47(1), 293-320.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplestinė teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *A.D. v B.Š.*, Nr. 3K-7-149-706/2015.

Šioje nutartyje teismas remiasi prejudiciniu ESTT sprendimu.¹²⁰ LAT konstatavo, kad advokatas, vykdamasis savo profesinę veiklą, už atlyginimą teikdamasis teisines paslaugas asmeniniais tikslais veikiančiam fiziniam asmeniui (vartotojui) yra verslininkas (plačiaja prasme). Todėl advokato ir fizinio asmens, kuris veikia siekdamasis su jo verslu, prekyba ar profesija nesusijusių tikslų, sudaryta tipinė sutartis turėtų būti teismo kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis. Vienas iš to priežasčių yra tai, kad advokatų teikiamų paslaugų srityje iš principo egzistuoja klientų - vartotojų ir advokatų nelygybė būtent dėl to, kad šių šalių turima informacija nėra tokia pati. Advokatai turi aukšto lygių specialiųjų teisės žinių, kurių vartotojai gali neturėti, todėl pastariesiems gali būti sunku įvertinti teikiamų paslaugų kokybę.¹²¹ LAT konstatavo, kad teismas ex officio turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal vartotojo teisių apsaugą reglamentuojančias CK normas (CK 6.284 str. 2 dal.).¹²² Tokia pozicija teisės doktrinoje sulaukia nevienareikšmiškų vertinimų - G. Lastauskienės teigimu, advokatą pripažinus verslininku, stipriai išaugtų teismo vaidmuo vertinant advokato paslaugų kokybę, tikėtina, kad advokatų sutartys su klientais pasidarys itin smulkaus reglamentavimo ir sudetingesnės, su daugybe išlygų ir kliento pareškimų bei patvirtinimų. Labiausiai neigiamas aspektas - tokiu atveju galėtume liautis kalbėti apie išskirtinai griežtus, etikos reikalavimus atitinkančius elgesio standartus, taikytinus advokatui - verslo, net ir gero verslo, taisyklės nuo advokatui iki šiol keltų reikalavimų skiriasi iš esmės.¹²³ Ko gero, sutiktina, kad advokatą verslininku galėtume laikyti tik su labai didelėmis išlygomis. Pirmiausia, advokatams taikomi specialūs patirties, teisinio išsilavimo standartai ir kriterijai. Antra, advokatai savo veikloje privalo laikytis ne tik įstatymų, bet ir advokato etiką reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų. Trečia, kaip jau minėjome, vienas iš advokato funkcijų yra pagalba valstybei vykdyti teisingumą. Akivaizdu, kad nei vienas iš šių kriterijų negalėtų būti taikomas verslininkams, pirmiausia siekiantiems asmeninės naudos.

2.3. Atstovas, kaip savarankiškas byloje dalyvaujantis asmuo

CPK 38 str. priskiria procesinį atstovą prie byloje dalyvaujančių asmenų. Byloje dalyvaujančiais asmenimis laikomi asmenys, turintys teisinį suinteresuotumą bylos

¹²⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Šiba prieš A.D.*, C-537/13.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplestinė teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *A.D. v B.Š.*, Nr. 3K-7-149-706/2015.

¹²² *ibid.*

¹²³ LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, t. 20, nr.4 (2013).

baigimi, kuris gali būti materialusis arba procesinis. Materialusis teisinis suinteresuotumas bylos baigimi suponuoja tai, kad priimtas baigiamasis teismo aktas - sprendimas darys tiesioginę įtaką dalyvaujančio byloje asmens teisėms ir pareigoms. Procesinis teisinis suinteresuotumas reiškia, kad priimtas byloje sprendimas tiesiogiai neveiks konkretaus asmens materialiujų subjektinių teisių ir pareigų turinio, tačiau jų procesinė padėtis lemia suinteresuotumą vienoka ar kitokia bylos baigimi.¹²⁴ Atstovas civilinėje byloje turi procesinį teisinį suinteresuotumą - teismo sprendimas tiesioginę įtaką sukels atstovaujamojo, o ne atstovo teisėms ir pareigoms.¹²⁵ Vis dėlto, akivaizdu, kad egzistuojant atstovo ir atstovaujamojo tarpusavio pasitikėjimo (fiduciariniams) santykiams, atstovas tikisi palankaus sprendimo atstovaujamojam, ypačingai tais atvejais, kuomet atstovas civilinėje byloje yra advokatas ar advokato padėjėjas.

Paminėtina, kad atstovas civilinėje byloje atsiranda atstovaujamojo valia - sudarius su potencialiu atstovu teisinės pagalbos sutartį ar išdavus įgaliojimą. Atstovas prieš pradėdamas teikti atstovavimo paslaugas turi legitimuotis teismo ir priešingos šalies akivaizdoje - pateikti dokumentą, įrodantį teisę veikti atstovaujamojo vardu.¹²⁶ CPK 59 str. teigia, kad išduotas įgaliojimas suteikia teisę atstovaujamojo vardu atlikti visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis, nurodytas įgaliojime. Visos atstovo civilinėje byloje teisės ir pareigos kyla iš atstovaujamojo valios, atstovas negali peržengti jam suteiktų teisių. Atstovas civilinėje byloje gali atlikti tik tokius veiksmus, kuriuos turi teisę atlikti ir atstovaujamojo. Jau esame teigę, kad vienas esminių atstovavimo civiliniame procese bruožų yra atstovo veikimas atstovaujamojo vardu. Atstovo veikimas savo vardu, bet svetimo asmens interesais yra istoriškai egzistavęs reiškinys, bet neatitinka šiuolaikinės atstovavimo civiliniame procese koncepcijos.¹²⁷ Tokią poziciją patvirtina ir CPK 51 str. - atstovo atvykimas į teismo posėdį yra laikomas tinkamu dalyvaujančio byloje asmens dalyvavimu teismo posėdyje, išskyrus atvejus, kai teismas pripažįsta, jog atstovaujamojo dalyvavimas procese yra būtinas. Tai yra principo „tas, kas veda bylą per atstovą, veda bylą pats“ įtvirtinimas CPK.¹²⁸

Vis dėlto, nereikia pamiršti, kad atstovas civiliniame procese nėra tiesiog subjektas, automatiškai perduodantis atstovaujamojo valia ir daugiau neatliekantis jokių funkcijų.

¹²⁴ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nemuno prekybos centras“ v UAB „Didžioji vaistinė“, Nr. 3K-3-491/2010.

¹²⁶ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nemuno prekybos centras“ v UAB „Didžioji vaistinė“, Nr. 3K-3-491/2010.

¹²⁸ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, 2 t.

Tokiu atveju negalėtume daryti skirtumo tarp atstovo ir pasiuntinio.¹²⁹ Atstovas civiliniame procese disponuoja tam tikru savarankiškumu. Atstovas ir atstovaujamasis privalo bendradarbiauti procese, tačiau civilinėje byloje veikia būtent atstovas - jis renkasi atstovaujamojo gynybos būdus ir veikimo procese strategiją, nes dažniausiai būtent atstovas turi tam reikalingų žinių. Procesiniuose teisiniuose santykiuose atstovai visada išreiškia savo asmeninę valią. Suteiktų įgalinimų ribose atstovas savarankiškai atlieka atitinkamus procesinius veiksmus. Atstovas, įgyvendindamas atstovaujamojo procesines teises ir pareigas, pats naudojasi savarankiškomis teisėmis ir pareigomis, pvz. LR CPK 119 str. numato advokato pareigą su byla susijusį procesinį dokumentą persiųsti tiesiogiai kitos šalies advokatui, arba LR CPK 158 str. numato advokato pareigą dar iki teismo nagrinėjimo išaiškinti šaliai jos teises ir pareigas ir pan.¹³⁰

¹²⁹ ŽALĖNIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p.205-217.

¹³⁰ ŽALĖNIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

3. Atstovavimo išlaidos civiliniame procese

Svarbu, kad civilinį procesą reglamentuojantys teisės aktai ne tik formaliai numatytų teisę į atstovo pagalbą civilinėje byloje, bet ir užtikrintų efektyvią šios teisės naudojimosi tvarką. Atstovavimo institutas civiliniame procese turėtų būti reglamentuojamas tokiu būdu, kad didžioji dalis asmenų galėtų be esminių kliūčių dalyvauti procese per atstovus, nepatirdami pernelyg didelių nepatogumų ar suvaržymų. Deja, tenka konstatuoti, kad tam tikrais atvejais teisės į atstovą įgyvendinimas būna suvaržytas ir tai pirmiausia susiję su didelėmis atstovavimo civiliniame procese išlaidomis. Profesionalaus atstovo paslaugos nėra pigios, todėl nepasiturintys asmenys ne visuomet gali samdytis kvalifikuotą, profesionalų pagalbą. Tuo tikslu įstatymai numato galimybę pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba, kurios viena iš sudėtinių dalių - nemokamas atstovavimas civilinėse bylose, taikomas tiems asmenims, kurie atitinka įstatyme įtvirtintus turinės padėties kriterijus.¹³¹ Teisinės pagalbos sistema yra labai naudinga ir reikalinga, tačiau vien jos nepakanka. Siekiant padaryti teisinę pagalbą civilinėse bylose prieinamesnę, teisės aktuose privaloma nustatyti tam tikrus kriterijus ir taisykles, apibrėžiančius sąžiningo atstovo atlygio pagrindinius principus. Šių taisyklių tinkamas aiškinimas ir taikymas užtikrina abiejų civilinio ginčo šalių (ieškovo ir atsakovo) teisių pusiausvyrą, šių asmenų procesinį lygiateisiškumą.

CPK 98 str. numato, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Aiškindamas šios normos prasmę, LAT nurodė, kad įstatymas nustato civilinio proceso dalyviui, kurio naudai priimtas sprendimas, teisę reikalauti iš kitos (pralaimėjusios) šalies savo patirtų išlaidų atlyginimo tik tuo atveju, kai jam atstovavo advokatas arba advokato padėjėjas.¹³² Tokią Aukščiausiojo teismo praktiką aptarsime tolimesniame darbo skyriuje. Kadangi atlygintines atstovavimo paslaugas gali teikti tik advokatai, toliau kalbėsime išimtinai apie advokato honoraro nustatymo principus ir išlaidų advokatams priteisimo iš bylą pralaimėjusios šalies ypatumus.

Išlaidų advokatams savitumas pasireiškia tuo, kad šalys iš esmės laisvai susitaria su advokatu dėl honoraro dydžio ir jo apskaičiavimo principų, be to, tokios išlaidos bylose, kuriuose samdomas advokatas, sudaro didžiąją dalį bylinėjimosi išlaidų.¹³³

¹³¹ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005-02-08, Nr. 18-572.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Masada“ v LATGA, Nr. 3K-3-7-687/2017.

¹³³ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

3.1. Sąžiningas advokato atlygis už suteiktas teises paslaugas

Advokatas ir klientas tarpusavio susitarimu nustato teikiamų teisinių paslaugų pobūdį ir apimtį, taip pat advokatu mokėtiną honorarą. Nustatytas užmokestis turi atitikti abiejų šalių interesus: viena vertus, negalima šaliai pernelyg apsunkinti teisės į teisminę gynybą, kita vertus, advokatas taip pat turi gauti proporcingą atlygį už suteiktas paslaugas. Susitariant dėl advokato ar advokato padėjėjo pagalbos, galima susitarti dėl pagalbos teikimo konkrečioje byloje, keliose ar apskritai visose kliento bylose, taip pat dėl apmokėjimo už šias paslaugas tvarkos (iš anksto ar vėliau, iš karto ar dalimis).¹³⁴ Pagal nusistovėjusią advokatų honorarų praktiką, advokato atlyginimas gali būti apskaičiuojamas trimis metodais: nuo bylos baigties nepriklausantis atlyginimas, skaičiuojamas pagal atliktus darbus ar sugaištą laiką, antra, atlyginimas, priklausantis nuo bylos baigties ir ieškinio sumos, skaičiuojamas tam tikru procentu nuo ginčo sumos ir mokamas tik sėkmingos bylos atveju (*pactum de quata litis*), trečia, premijinis atlygis, kuris gali priklausyti nuo ginčijamos sumos ir bylos sudėtingumo bei nuo advokato sugaišto laiko.¹³⁵

Ne vienas advokato honoraro nustatymo būdas nėra idealus. Labiausiai paplitęs yra nuo bylos baigties nepriklausantis honoraras. Toks honoraras gali būti dvejopas: valandinis užmokestis arba fiksuotas užmokestis už konkrečias teises paslaugas.¹³⁶ Tokio honoraro ypatybė - advokatas garantuoja tik teisminį atstovavimą, bet ne bylos rezultatą. Klientas, net ir nesėkmės atveju privalo mokėti visą šalių sutartą užmokestį, todėl gali likti nusivilęs teisingumo sistema.¹³⁷ Esant tokiam mokesčiui klientas rizikuoja, kad nauda gauta civilinėje byloje bus gerokai mažesnė už jo patirtas išlaidas.¹³⁸ Nepasiturinčiam asmeniui tokia aplinkybė gali nulemti teisminės gynybos atsisakymą. Valandinis užmokestis teoriškai reiškia, kad turi būti sumokėta už kiekvieną advokato darbo valandą. Bet dažnai taikomas atlyginimas už sąlygines advokato darbo valandas, kurias advokatai mėgina racionaliai priderinti prie vieno ar kito savo atlikto darbo.¹³⁹ Valandinis užmokestis kelia ir kitą problemą - jo dydis gali būti neproporcingas konkrečioje civilinėje byloje suteiktų paslaugų pobūdžiui ir mastui, nes advokatu trūksta

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 08 d. nutartis civilinėje byloje L.L. v R.L., Nr. 3K-3-319/2011.

¹³⁵ GRIGIENĖ, J.; ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (9), 2012, p. 5-16.

¹³⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹³⁷ CLERMONT, K.M; CURRIVAN, J.D. Improving on the contingent fee. *Cornell Law Review*, 63(4), 529-640.

¹³⁸ *ibid.*

¹³⁹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

ekonominio pobūdžio paskatų darbą atlikti kaip įmanoma geriau ir efektyviau.¹⁴⁰ Ko gero, geresnis ir patikimesnis būdas yra nustatyti fiksuotą užmokestį už konkrečias teises paslaugas. Kai fiksuojama neatsižvelgiant į valandų skaičių, honoraro dydis gali būti išreikštas ginčo sumos procentu arba koku nors tiksliu dydžiu, priklausomu nuo procentinių dokumentų, teismo posėdžių skaičiaus, proceso etapo, kai baigta byla, taikos sutarties sudarymo fakto ir kita.¹⁴¹

Daugiausia teorinių ir praktinių diskusijų kelia nuo bylos baigties priklausantis mokestis, dar vadinamas sėkmės mokesčiu (*pactum de quata litis*). Jo ypatybė - advokatuvi yra atlyginama tik pasiekus sutartą rezultatą, todėl tokiu būdu advokatas ir klientas pasidalina rizika. Tokio mokesčio taikymas Lietuvoje įteisintas priėmus 2004 m. advokatūros įstatymo pataisas, iki tol tokie susitarimai buvo leidžiami labai ribotai.¹⁴² Lietuvos teisės doktrinoje yra pagrįstai pripažįstama, kad *pactum de quata litis* susitarimai padeda įgyvendinti asmeniui teisę kreiptis į teismą, užtikrinti nepasiturintiems asmenims teisminės gynybos prieinamumą, taip pat skatina advokatus teikti kvalifikuotas teises paslaugas, drausmina teisės pažeidėjus ir pan.¹⁴³ Sėkmės mokesčio privalumas yra tas, kad jis yra sutarties laisvės principo įgyvendinimo išraiška. Sutarties šalys, iš vienos pusės, advokatas, o iš kitos pusės, klientas, turi teisę laisvai susitarti dėl sutarties sąlygų. Tai ypač aktualu, kai yra didelė rizika dėl bylos baigties.¹⁴⁴ Vis dėlto *pactum de quata litis* institutas susilaukia daugybės mokslininkų kritikos, pvz. teigiama, kad advokatas žinodamas, kad jo atlyginimas tiesiogiai priklauso nuo byloje pasiekto rezultato, yra skatinamas imtis visų įmanomų, net ir neteisėtų būdų bei priemonių teigiamam rezultatui pasiekti, o jo atlyginimas tampa visiškai nesusijęs su suteiktų teisinių paslaugų mastu. Be to, atsižvelgiant į tai, kad sąlyginio atlyginimo susitarimuose teigiamą rezultatą pasiekti nėra būtina sutarties sąlyga, todėl jo nepasiekus nelaikytina netinkamai įvykdžius sutartį. Tai riboja galimybę advokatą patraukti civilinę atsakomybę dėl netinkamo sutarties vykdymo.¹⁴⁵ R. Simaitis teigia, kad sėkmės mokestis visada kėlė ir kelia pavojų bent keturiems iš šešių Advokatūros įstatymo 5 straipsnyje įvardytų pagrindinių advokato

¹⁴⁰ CLERMONT, K.M; CURRIVAN, J.D. Improving on the contingent fee. *Cornell Law Review*, 63(4), 529-640.

¹⁴¹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁴² P.vz. 1998 m. birželio 25 d. Advokatūros įstatyme toks susitarimas buvo imperatyviai draudžiamas, o 1999 m. lapkričio 23 d. nustatyta, kad *pactum de quata litis* galioja bylose dėl atlyginimo žalos, padarytos fiziniam asmeniui kūno sužalojimo ar sveikatos netekimo atveju, tačiau užmokestis negalėjo viršyti vieno trečdalis patenkintos ieškinio sumos.

¹⁴³ MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quata litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 7(109).

¹⁴⁴ GRIGIENĖ, J.; ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (9), 2012, p. 5-16.

¹⁴⁵ MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quata litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 7(109).

veiklos principų: jis skatina nesąžiningą advokatų konkurenciją, sudaro grėsmę kilti advokato ir kliento interesų konfliktui, kelia grėsmę advokatų veiklos teisėtumui ir nepriekaištingam elgesiui. Jo teigimu, pactum de quata litis legalizavimas Lietuvoje vertintinas kaip skubotas ir neracionalus žingsnis.¹⁴⁶ Ko gero, labiausiai norėtume pritarti I. Montvydienės pozicijai, kad tokie susitarimai kartais yra naudingi ir galėtų būti taikomi, tačiau būtina teisės aktuose įtvirtinti taisykles, numatančias tokių susitarimų sudarymo sąlygas, vykdymo tvarką ir ribojimus, kurie užtikrintų jų teisėtumą ir atitikimą viešajai tvarkai ir moralei.¹⁴⁷ Nesant pakankamo teisinio reglamentavimo sėkmės mokestis gali tapti piktnaudžiavimo priemone nesąžiningiems advokatams. Kita galima sėkmės mokesčio problema - išlaidų už advokatą atlyginimas laimėjus civilinę bylą tampa išties problematiškas. Sėkmės mokestis gali būti išmokamas tik teismui išnagrinėjus civilinę bylą, tuo tarpu įstatymas reikalauja pateikti prašymą dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo ir atitinkamus įrodymus iki bylos nagrinėjimo pabaigos (CPK 98 str. 1 dal.). I. Montvydienė teigia, kad papildomo sprendimo instituto taikymas tokiu atveju taip pat yra problematiškas. Jos teigimu, galima įtvirtinti taisyklę, kad tokio susitarimo atveju bylinėjimosi išlaidos būtų priteisiamos atsižvelgiant į faktiškai atliktą advokato darbą teikiant teisinę pagalbą byloje, vadovaujantis rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio. Tokiu atveju bylą laimėjusiai šaliai būtų bent iš dalies kompensuojamos išlaidos už advokato pagalbą, kita vertus, klientui atsisakius vykdyti sąlyginio atlyginimo susitarimą ar jį nugincijus, advokatas užsitikrintų, kad jam bus atlyginta už jo atliktą darbą.¹⁴⁸

Visais atvejais susitariant dėl advokato užmokesčio civilinėje byloje būtina atsižvelgti į keletą kriterijų. Nepriklausomai nuo nustatyto honoraro rūšies, teismas turi teisę vertinti nustatyto užmokesčio teisėtumą, remdamasis įstatymuose įtvirtintais kriterijais. Beje, tenka pastebėti, kad teismas tą daro tik kilus ginčui dėl advokato honoraro dydžio, ex officio teismas tokios aplinkybės netiria.¹⁴⁹ Advokatūros įstatymas numato, kad nustatant užmokesčio už suteiktas teisines paslaugas dydį, turi būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes.

¹⁴⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁴⁷ MONTVYDIENĖ. I. Pacta de quata litis, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 7(109).

¹⁴⁸ *ibid.*

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis *civilinėje byloje J.L v A.V.K.*, Nr. 3K-3-642/2013.

LAT yra nurodęs, kad tais atvejais, kai kylą šalių ginčas dėl apmokėjimo už suteiktas teisinės paslaugas priteisimo, tokį ginčą nagrinėjantis teismas turi nustatyti kokias apimtims yra įvykdytas šalių susitarimas, taip pat įvertinti ar susitarimas atitinka bendruosius teisės principus - teisingumo, protingumo ir sąžiningumo vertybinius kriterijus.¹⁵⁰ Vienoje civilinėje byloje teismas konstatavo, kad advokatas pagal sutartį prisiimtus įsipareigojimus vykdė ne tokiu būdu ir apimtimi, kaip to reikalaujama iš profesionalo, sutarties rezultatas buvo pasiektas ne tik dėl advokato veiksmų, o taip pat ir kliento pastangomis. Teismas konstatavo, kad sutartas atlygis dėl advokato veiksmų nėra adekvatus suteiktoms teisinėms paslaugoms, todėl jis mažintinas¹⁵¹. Kilus ginčui tarp advokato ir kliento dėl honoraro dydžio, tokį ginčą visada sprendžia teismas, remdamasis nurodytais kriterijais ir tai negali būti traktuojama kaip kišimasis į šalių sutartinius santykius.¹⁵²

3.2. Advokato išlaidų, patirtų civilinėje byloje, atlyginimo modeliai

Lietuvoje išlaidos advokatams yra priskiriamos prie bylinėjimosi išlaidų (CPK 88 str.). Pagrindinė bylinėjimosi išlaidų taisyklė - šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies (CPK 93 str. 1 dal.) - taikoma taisyklė „pralaimėjęs moka“. Ši taisyklė galioja ir advokato išlaidoms. Advokato išlaidų paskirstymą numato didžioji dalis pasaulio jurisdikcijų.¹⁵³ Išlaidų paskirstymas turi daug teigiamų savybių - jis skatina teisingumo jausmą, padeda atgrasyti asmenis nuo pernelyg ilgo ir nepagrįsto bylinėjimosi, skatina taikiai spręsti ginčus.¹⁵⁴ Kai kurie autoriai išlaidų advokatams paskirstymą laiko priemone, galinčia padėti išlyginti santykinę proceso šalių nelygybę.¹⁵⁵ Išlaidų paskirstymas nėra absoliutus - daugumoje teisės sistemų yra numatyta plati teismo diskrecija paskirtant bylinėjimosi išlaidas.¹⁵⁶ Viena iš neigiamų išlaidų paskirstymo savybių - dažnai būna didelis skirtumas tarp išleistų sumų ir sumų, prisiteistų iš priešingos šalies.¹⁵⁷ Visgi, manytina, kad dažniausiai dėl to kaltas ne teismas, o proceso šalys, išleidžiančios bylinėjimuisi nepagrįstas sumas.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje J.L v A.V.K., Nr. 3K-3-642/2013.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje P.V. v J.B., Nr. 3K-3-28-421/2016.

¹⁵² *ibid.*

¹⁵³ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.

¹⁵⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁵⁵ *ibid.*

¹⁵⁶ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.

¹⁵⁷ *ibid.*

Visiškai priešinga taisyklė nusistovėjo Jungtinėse Amerikos Valstijose (american rule). Vadinamosios „amerikietiškos taisyklės“ esmė - kiekviena šalis pati „neša“ bylinėjimosi išlaidų našta, jų paskirstymas nėra numatytas net ir laimėjimo atveju. Tokia taisyklė JAV turi galias socialinės ir istorinės šaknis. Teorijoje esama teiginių, kad būtent „amerikietiška taisyklė“ skatina teisminę pažeistų teisių gynybą, nes potencialūs ieškovai nesėkmės atveju nėra „baudžiami“ priešingos šalies išlaidų atlyginimu, todėl drąsiau inicijuoja civilines bylas.¹⁵⁸ Kiti autoriai teigia, kad toks požiūris yra pernelyg vienpusiškas ir supaprastintas¹⁵⁹ - galima daryti ir visiškai priešingas išvadas. Galimybė laimėjimo atveju atgauti bent dalį išlaidų advokatu iš dalies sumažina finansinių nuostolių tikimybę, dėl to sudaro prielaidas asmeniui samdytis net ir aukštos kvalifikacijos teisininką.¹⁶⁰ Doktrinoje tvirtinama, kad bene vienintelis ryškus „amerikietiškos taisyklės“ pranašumas yra tai, kad tokiu būdu yra išvengiama teisminių ginčų dėl bylinėjimosi išlaidų advokatams paskirtymo.¹⁶¹ „Amerikietiška taisyklė“ nėra taikoma besąlygiškai - išlaidos advokatams paprastai yra paskirstomos tais atvejais, kuomet tokia sąlyga yra numatyta šalių sudarytoje sutartyje, dėl kurios ir kilo ginčas.¹⁶² Išlaidos paskirstomos tam tikrų kategorijų bylose - pirmiausia tai bylos, kuriose sprendžiami esminiai žmogaus teisių klausimai.¹⁶³ Išlaidų paskirstymas taip pat gali būti taikomas ir kaip procesinė sankcija už netinkamą elgesį ir piktnaudžiavimą teisiniame procese (įdomu yra tai, kad tokiu atveju yra įmanomas išlaidų priteisimas net ir pralaimėjusiai šaliai).¹⁶⁴

Apskritai vargu ar yra įmanoma įrodyti vienos ar kitos sistemos pranašumą, o ir vargu, ar tai apskritai prasminga. „Amerikietiška taisyklė“ yra išimtinai amerikietiškos teisės sistemos „kūrinys“, kurio susiformavimą nulėmė specifiniai teisinės kultūros ypatumai, todėl jos taikymas praktiškai įsivaizduojamas vien Jungtinėse Amerikos Valstijose. Plačiau advokato išlaidų paskirstymą nagrinėsime kitame darbo skyriuje, aptardami bylinėjimo išlaidų paskirstymo kriterijus, taikomus Lietuvos teismų praktikoje.

¹⁵⁸ KARSTEN, P.; BATEMAN, O. *Detecting good public policy rationales for the American rule: A response to the III-Conceived calls for „Loser pays“ Rules.* 66 Duke L.J. 729 (2016).

¹⁵⁹ LEUBSDORF, J. *Does the american rule promote access to justice? Was that why it was adopted?* 67 Duke Law Journal Online 527-270 (2019).

¹⁶⁰ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese:* monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁶¹ LEUBSDORF, J. *Does the american rule promote access to justice? Was that why it was adopted?* 67 Duke Law Journal Online 527-270 (2019).

¹⁶² Vargo, John F. *The american rule on attorney fee allocation: The injured person's access to Justice.* American University Law Review 42 (1993).

¹⁶³ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese:* monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁶⁴ Vargo, John F. *The american rule on attorney fee allocation: The injured person's access to Justice.* American University Law Review 42 (1993).

3.3. Išlaidų advokatams paskirstymo kriterijai, taikomi Lietuvos teismų praktikoje

Išlaidos advokatams Lietuvoje priskiriamos prie išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu (CPK 88 str. 1 dal. 6 p.). Sprendžiant dėl išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai priteisimo šaliai, turi būti atsižvelgiama tiek į bendrąsias bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykles, tiek ir konkrečios ju rūšies - išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai atlyginti - dydžio nustatymo kriterijus.¹⁶⁵ Išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, gali būti pripažintos teismo išlaidomis, jeigu jos yra realios, būtinos ir pagrįstos.¹⁶⁶

Ko gero, pirmiausia vertėtų plačiau pasisakyti apie naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką¹⁶⁷, numatančia galimybę prašyti atstovavimo procese išlaidų atlyginimo tik tuo atveju, jeigu byloje dalyvavo ir procesinius veiksmus atliko advokatas. LAT yra konstatavęs, kad atstovavimui pagal pavedimą taikomi apribojimai aktualūs ir atstovavimo išlaidų atlyginimo kontekste.¹⁶⁸ LAT pabrėžė, kad CPK 98 str. pasisakantis apie atstovo išlaidas numato tik advokato atliekamą procesinį atstovavimą. Kasacinį teismą buvo ne kartą pasiekusios bylos¹⁶⁹, kuriose asmenys siekė prisiteisti atstovavimo išlaidas, sumokėtas teisinių paslaugų įmonėms arba asociacijoms (neatitinkančios atstovams taikomų reikalavimų), tačiau teismas paneigė tokią teisę. LAT teigimu, tokios išlaidos taip pat nepatenka ir į CPK 88 str. 1 dal. 10 p. (numatančio kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų, patirtų civiliniame procese) taikymo sritį, nes apie atstovavimo išlaidas jau pasisakyta specialiai tam skirtoje CPK 98 str. normoje. Šioje vietoje reikėtų pažymėti, kad laikui bėgant LAT pozicija šiuo klausimu kito. Štai 2005 m. birželio 2 d. konsultacijoje teismas konstatuoja, kad „kai procesinius dokumentus teismui rengia asmuo, vykdamas teisėtą veiklą (individualią veiklą pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 10 straipsnį, juridinis asmuo, vykdamas įstatuose ar kituose dokumentuose nurodytą veiklą), šalies turėtos išlaidos dėl procesinių dokumentų rengimo gali būti priskiriamos prie kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų, numatytų CPK 88 straipsnio 1 dalies 8 punkte. Teismas, nagrinėdamas išlaidų priteisimo klausimą, turi įvertinti ar šios išlaidos yra būtinos ir racionalios, ar jos pagrįstos byloje esančiais

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje E.P. v UAB „Nesė“, Nr. 3K-3-647-248/2015.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G.S v K.M., Nr. 3K-3-533/2008.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. Balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L.T v Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika., Nr. 3K-3-212-219/2015.

¹⁶⁸ ibid.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje T.M. v UAB „Transtira“, UAB „Autoverslas“, Nr. 3K-3-106-248/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje L.T. v AB „Kauno energija“, Nr. 3K-3-197-313/2016.

rašytiniais įrodymais, t.y. mokėjimo dokumentais (PVM sąskaitomis - faktūromis, kvitais ir kt)."¹⁷⁰ Vis dėlto, nuo 2015 m. LAT kardinaliai pakeitė savo poziciją. Naujausia praktika šiuo klausimu kelia tam tikrų pagrįstų pasvarstymų. Viena vertus, suprantama Lietuvos įstatymų leidėjo ir teismų logika atstovavimo teisme monopolį suteikti advokatams, tačiau į šią situaciją galime pasižiūrėti ir iš atstovaujamojo perspektyvos. Advokato paslaugos paprastai yra gana brangios, jį samdyti išgali tikrai ne kiekvienas teisinės pagalbos siekiantis asmuo. Valstybės garantuojama teisine pagalba dėl įvairių priežasčių taip pat ne visuomet įmanoma efektyviai pasinaudoti. Kadangi kitų subjektų (teisinių paslaugų įmonių ir pan.) paslaugos yra gerokai pigesnės, kai kuriems asmenims tai atrodo gera alternatyva ir jie tokiomis paslaugomis naudojami. Neturėdami specialių teisinių procesinių žinių, jie pagrįstai gali tikėtis, kad jų išleistos sumos laimėjimo atveju jiems turėtų būti atlyginamos. Abejotina, ar priteisiant išlaidas už tam tikrų atskirų procesinių veiksmų atlikimą, kai tokius veiksmus atliko ne advokatas, o kitas subjektas, būtų reikšmingai pažeidžiami atstovavimo instituto principai ir keliami tikslai, kaip bando pabrėžti Aukščiausiasis Teismas. Priešingai, manytina, kad tokių išlaidų atlyginimas tam tikrais atvejais gali palengvinti asmens teisės į teisminės gynybos prieinamumą įgyvendinimą. Ko gero, logiškiausia būtų konstatuoti, kad dėl tokių išlaidų priteisimo teismas turėtų spręsti kiekvienu konkrečiu atveju atskirai įvertindamas bylos aplinkybes (pirmiausia proceso šalies galimybę naudotis advokato paslaugomis). Jeigu asmens sumokėtos lėšos yra logiškos ir pagrįstos, tikrai svarstytinas tokių išlaidų atlyginimo klausimas. Savaiame suprantama, tai turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kuomet yra naudojamos teisėtai veikančio subjekto paslaugomis.

Spręsdamas dėl išlaidų advokatams būtinumo ir pagrįstumo, teismas remiasi įstatyme įtvirtintais kriterijais. CPK 98 str. 2 dal. numato, kad šalies išlaidos priteisiamos atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas. Išlaidos priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio. Šios rekomendacijos numato daugiau reikšmingų kriterijų, tokių kaip bylos sudėtingumas, ankstesnis (pakartotinis) advokato dalyvavimas toje byloje, būtinybę išvykti į kitą vietovę negu registruota advokato darbo vieta, turto ar pinigų sumų dydis (priteistinių ar ginčijamų), teisinių paslaugų teikimo pastovumas ir pobūdis, sprendžiamų

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija Nr. A3-127. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.

teisinių klausimų naujumas ir kitos svarbios aplinkybės.¹⁷¹ Doktrinoje kritiškai vertinama tai, kad poįstatyminis teisės aktas - minėtos rekomendacijos, numato gerokai detalesnius ir tikslesnius kriterijus. CPK nurodžius, kad būtina vadovautis pastariosiomis rekomendacijomis, bet galima atsižvelgti tik į bylos sudėtingumą ir advokato darbo ir laiko sąnaudas, įstatyme užprogramuotas vidinis prieštaravimas, kuris gali pateikti nelauktų ir nepageidautinų rezultatų. Todėl CPK 98 str. 2 dal. tiesiogiai įvardytus kriterijus reikėtų aiškinti plečiant, t.y. pagal šiuo atžvilgiu labiau priimtinas rekomendacijas ir Advokatūros įstatymą.¹⁷²

Rekomendacijose priteistini užmokesčio už civilinėse bylose teikiamas teisinės paslaugas maksimalūs dydžiai apskaičiuojami taikiant nustatytus koeficientus, kurių pagrindu imamas Lietuvos statistikos departamento skelbiamas užpraėjusio ketvirčio vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.¹⁷³ Atskiri koeficientai numatyti už kiekvieną advokato teikiamą paslaugą - ieškinių, apeliacinių skundų, įvairių prašymų pateikimą teismui, už teisinių konsultacijų ar atstovavimo teisme valandą ir kt. Jeigu advokatas nurodo klientui sumokėti už šiose rekomendacijose nenumatytų darbų atlikimą ar paslaugų suteikimą, tikėtina, kad teismas atsisakys priteisti tokias sumas. Pavyzdžiui, LAT 2016 m. kovo 16 d. priėmė nutartį¹⁷⁴, kurioje buvo nagrinėjama situacija, kai advokatė klientui pateikė atliktų darbų ataskaitą ir nurodė susimokėti už šias paslaugas: susipažinimas su byla, strategijos kūrimas ir pasirengimas atstovauti numatomame posėdyje. Teismas konstatavo, kad nurodyti veiksmai negali būti laikomi savarankiškais teisinėmis paslaugomis, o yra sudėtinė atstovavimo teisme paslaugos dalis. Dėl to šioje byloje negali būti priteisiamas išlaidų atlyginimas iš priešingos šalies už tokio pobūdžio advokato atliktus veiksmus.

LAT 2008 m. spalio 28 d. nutartyje¹⁷⁵ pripažino, kad vien aplinkybė, kad užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą dydis neviršija rekomenduotino, nesuteikia teisės priteisti faktiškai turėtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti. Jeigu realiai išmokėtos sumos neatitinka pagrįstumo kriterijaus, tai teismas nustato jų pagrįstą dydį, o dėl kitos dalies išlaidų nepriteisia. Išvadą dėl advokato pagalbai apmokėti išleistos

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968

¹⁷² SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Continental Transport“ v A.J., Nr. 3K-3-156-701/2016.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G.S. v K.M., Nr. 3k-3-533/2008.

išlaidų dalies pagrįstumo teismas turi motyvuoti. Teismas, sprenddamas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti, turi: įvertinti ar šios išlaidos padarytos; pagal išvardytus reikalavimus nustatyti jų dydį, o ne vien vadovautis atliktais mokėjimais; nustatytą bylinėjimosi išlaidų sumą paskirstyti pagal bylos nagrinėjimo rezultatus. Šioje byloje LAT mažino priteistinas lėšas už advokato pagalbą atsižvelgdamas į bylos nesudėtingumą, į tai, kad atstovauti joje ir rengti procesinius dokumentus nebuvo būtinas specialus pasirengimas, nes nebuvo nagrinėjami nauji teisiniai klausimai ir dėl to advokatų darbo sąnaudos nebuvo didelės.¹⁷⁶

2004 m. balandžio 2 d. Rekomendacijų redakcijos 11 punkte buvo numatyta teismo teisė, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybės ir vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, tam tikrais išimtiniais atvejais nukrypti nuo rekomendacijose nurodytų maksimalių dydžių ir priteisti juos viršijančias sumas.¹⁷⁷ Tokia galimybė naudojosi ir teismai, pvz. 2011 m. kovo 15 d. nutartyje¹⁷⁸ LAT konstatavo, kad nors prašomos priteisti lėšos už advokato pagalbą ir viršija rekomendacijose nustatytus dydžius, tačiau išlaidos turi būti priteistos pilna apimtimi atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir apimtį, atsakovo teismui pateiktų procesinių dokumentų ir įvykusių teismo posėdžių skaičių, į ieškinio dalyko keitimus bei į tai, kad abi šalys yra juridiniai asmenys - verslininkai. Deja, aktualioje ir šiuo metu taikomoje 2015 m. kovo 19 d. redakcijoje¹⁷⁹ tokios nuostatos nerandame. Tai vertintina neigiamai, nes lieka ne iki galo aiškus rekomendacijose įtvirtintų dydžių imperatyvumas ir ar būtų teisėta tam tikrais išimtiniais atvejais nuo jų nukrypti. Siekiant teisinio aiškumo, vertėtų rekomendacijose nustatyti tai leidžiančią taisyklę arba įtvirtinti imperatyvų draudimą nukrypti nuo rekomendacijų nuostatų. Atsižvelgiant į tai, kad tam tikrais atvejais civilinės bylos nagrinėjamas trunka labai ilgai, bylinėjamosi dėl didelių sumų, labiau pagrįstas atrodo leidimas tam tikrais atvejais dėl išlaidų dydžio pirmiausia leisti spręsti teismui, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Tokios pozicijos yra laikomasi teisės doktrinoje.¹⁸⁰

Sprendžiant dėl bylinėjimosi išlaidų būtinumo ir pagrįstumo, turi būti atsižvelgiama ir į atstovaujamojo statusą, pvz. pasisakydamas dėl atstovavimo išlaidų priteisimo viešojo

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G.S. v K.M., Nr. 3k-3-533/2008.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 54-1845.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v UAB „AR10“, Nr. 3K-3-115/2011.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

¹⁸⁰ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.

administravimo subjekto naudai, teismas turi kompleksiskai įvertinti, ar atsižvelgiant į atitinkamo viešojo administravimo subjekto vidinius administravimo pajėgumus ir bylos pobūdį, buvo būtina pasitelkti advokatą.¹⁸¹ Administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad viešojo administravimo subjekto patirtos atstovavimo procese išlaidos gali būti atlyginamos, tačiau tik tais atvejais, kai advokato dalyvavimas buvo būtinas siekiant tinkamai apginti valstybės (savivaldybės) interesus.¹⁸² Laikytina, kad panašią taisyklę būtų protinga taikyti ir viešojo administravimo subjektui, prašančiam priteisti išlaidas civiliniame procese. 2017 m. gruodžio 12 d. nutartyje¹⁸³ LAT pasisakė dėl antstolio patirtų išlaidų advokatams priteisimo. Byloje buvo ginčijamas antstolio atliktų veiksmų teisėtumas. Bylų dėl antstolio vykdomų funkcijų specifika yra ta, kad antstolis yra teisinį išsilavinimą turinti bylos šalis, gerai išmananti sritį, kuroje dirba. Kita vertus, konstatavus, kad antstolis kiekvieną civilinę bylą, kurioje ginčijami jo veiksmai, turėtų vesti tiesiogiai pats arba per antstolio padėjėją, būtų žymiai apsunkintas antstolio, kaip valstybės įgalioto asmens, įstatyme nustatytų funkcijų vykdymas.¹⁸⁴ LAT konstatavo, kad civilinių bylų vedimas reikalauja specialiųjų proceso teisės normų, reglamentuojančių bylų nagrinėjimą teisme bei šių normų taikymo praktikos išmanymo.¹⁸⁵ Remiantis tokia praktika, teisę į advokatų išlaidų atlyginimą civilinėje byloje reikėtų pripažinti ir kitų teisinių sričių atstovams (pvz. prokurorams CPK 51 str. pagrindu ginantiems viešąjį interesą.)

Patirtų bylinėjimosi išlaidų realumą teismas įvertina tirdamas šalių pateiktus įrodymus dėl apmokėjimo už suteiktas teisines paslaugas. Bylą nagrinėjančiam teismui yra labai svarbu deramai įvertinti šalių pateiktus dokumentus ir nustatyti tikslią sumą, kiek buvo išleista advokato pagalbai konkrečioje civilinėje byloje. Šalių pateikti įrodymai privalo būti kaip įmanoma tikslesni ir detalesni, nes priešingu atveju teismas turi teisę atsisakyti priteisti prašomas sumas. Todėl kritikuotina atrodo LAT pozicija 2011 m. liepos 8 d. nutartyje.¹⁸⁶ Šioje byloje teismas konstatavo, kad nėra pagrindo atmesti prašymą dėl advokato išlaidų civilinėje byloje priteisimo vien tuo pagrindu, kad teismui nepateikta dokumentų, kuriuose *expressis verbis* detaliai nurodoma apie patirtas išlaidas konkrečioje civilinėje byloje. Manoma, kad toks požiūris yra kritikuotinas. Nesant

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje T.G. v. Druskininkų savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-401-916/2016.

¹⁸² Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. AS-143-375/2008.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pagrindinis ėjimas“ v. antstolis Jonas Petrikis, Nr. e3K-3-443-969/2017.

¹⁸⁴ *ibid.*

¹⁸⁵ *ibid.*

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 08 d. nutartis civilinėje byloje L.L. v. R.L., Nr. 3K-3-319/2011.

konkrečių įrodymų apie konkrečioje byloje patirtas sąnaudas, kyla rizika priteisti tokias išlaidas, kurios nesusijusios su nagrinėjama byla, o tai tikrai neigiamai veikia bylą pralaimėjusios šalies interesus ir yra nesuderinama su civilinio proceso siekiamais tikslais. Bylinėjimosi išlaidų instituto prasmė yra visa apimtimi patenkinti laimėjusios šalies interesus, tačiau negalima jo taikyti kaip bausmės pralaimėjusiai šaliai. Nenuostabu, kad laikui bėgant LAT buvo priverstas pakoreguoti savo poziciją, pvz. 2017 m. balandžio 19 d. nutartyje¹⁸⁷ teismas konstatavo, kad tinkami įrodymai priteisiant advokato išlaidas yra tokie dokumentai, iš kurių turinio matyti esminiai tokių išlaidų patyrimo faktą bylą nagrinėjant teisme patvirtinantys duomenys, t.y. kokioje civilinėje byloje, kokios konkrečios advokato teisinės paslaugos buvo suteiktos ir kokios išlaidos patirtos (kokia suma sumokėta). Aplinkybė, kad pateikti įrodymai yra ne pirminiai, o išvestiniai, neturi reikšmės, jei juose atsispindi pirmiau nurodyta informacija.

Sprendžiant dėl išlaidų advokato pagalbai atlygintinumo, nėra būtina konstatuoti fakto, kad pati proceso šalis asmeniškai patyrė nuostolių dėl advokato pagalbos. LAT 2015 m. balandžio 29 d. nutartyje¹⁸⁸ konstatavo, kad esant pateiktam prašymui ir įrodymams dėl patirtų advokato išlaidų, jų atlyginimo klausimas turi būti sprendžiamas, nepriklausomai nuo to, kas - byloje dalyvaujantis asmuo, kuriam realiai buvo suteikta advokato teisinė pagalba, ar už ją kitas, nors ir byloje nedalyvaujantis, asmuo - faktiškai atsiskaitė su byloje dalyvaujančiam asmeniui atstovavusiu advokatu ar jo padėjėju. Aplinkybė, kad už asmens atstovavimą sumokėjo profesinė sąjunga, kurios nariu jis yra, neturėtų paneigti teisės prisiteisti išlaidų advokatams atlyginimą.¹⁸⁹ Kita vertus, gali susiklostyti ir tokia situacija, kuomet už advokato suteiktas paslaugas šalis atsiskaito ne tiesiogiai advokatui, bet per kitą asmenį (įvyksta mokėjimas per tarpininką). LAT teigimu, tokia situacija visiškai teisėta ir nepažeidžia bylinėjimosi išlaidų atlyginimą reglamentuojančių proceso teisės normų. 2015 m. balandžio 15 d. civilinėje byloje¹⁹⁰ buvo nagrinėjama situacija, kai asmuo sudarė sutartį su teisinių paslaugų įmone, pagal kurios sąlygas bendrovė įsipareigojo teikti kasatorei teisines paslaugas su teise konkretiems kliento pavedimams už atskirą mokestį paskirti advokatą ar advokato padėjėją. Asmuo už suteiktas paslaugas atsiskaitė teisinių paslaugų įmonei, tačiau advokatui papildomai nemokėjo. Teismas konstatavo, kad aplinkybė, jog asmuo pinigus

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stogų spektras“ v A.J., UAB „Fucus statyba“, Nr. 3K-3-189-969/2017.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje G.S. v Vaikų darželis „Aviliukas“, Nr. 3K-3-256-684/2015.

¹⁸⁹ *ibid.*

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L.T. v VĮ Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015.

už advokato pagalbą sumokėjo per tarpininką, nepaneigė CPK 98 str. nustatytos teisės prisiesti advokatui išleistas lėšas iš priešingos šalies.¹⁹¹

Išvados ir pasiūlymai

1. Šiuolaikinis civilinis procesas yra praktiškai neišsivaizduojamas be teisės turėti atstovą teisminiame procese. Procesinio atstovavimo negalime lyginti su atstovavimu materialioje teisėje, nes šiuo institutu siekiama visai kitų tikslų. Istoriskai procesinio atstovavimo instituto teisinis reguliavimas kito, kol galiausiai buvo apsisistota prie dabartinės koncepcijos, kurios esmė - procesinio atstovavimo tikslai plačiausia apimtimi įgyvendinami tuomet, kai byloje dalyvauja profesionalus, specialių teisinių žinių turintis atstovas.

2. Pagrindinis atstovavimo instituto subjektas yra profesionalus teisinių paslaugų teikėjas - advokatas. Advokatu gali tapti tik specialius išsilavinimo reikalavimus atitinkantis asmenys, advokatų veiklai ir etikai keliami itin aukšti standartai, todėl diskutuotina atrodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija visais atvejais, kai atstovaujamasis siekia asmeninių nekomercinių tikslų, pripažinti advokatą verslininku vartotojų teisės prasme. Manytina, kad advokatų priskyrimas verslininkams kertasi su specialiuoju šių subjektų teisiniu statusu.

3. Daugelyje Europos valstybių yra įtvirtinta privalomo advokato dalyvavimo tam tikrų kategorijų bylose koncepcija. Prie tokių bylų logiška būtų priskirti apeliacinę instanciją nagrinėjamas civilinės bylas, atsižvelgiant į Lietuvoje galiojanti apeliacijos modelį ir specialiųjų teisinių žinių reikalingumą. Savarankiškas kreipimasis į apeliacinę teisumą neturint specialių žinių, nemokant parengti procesinių dokumentų sudarytų teisės į tinkamą apeliacinį procesą „iliuziją“ ir tikrai neužtikrintų tinkamos apeliando teisių gynybos. Todėl kritikuotina atrodo Lietuvos Konstitucinio teismo pozicija, kaip tinkamai neatspindinti apeliacinio proceso prigimties ir jam keliamų tikslų.

4. Skirtingo teisinio statuso atstovams civiliniame procese taikomi skirtingi kriterijai ir reikalavimai. Atstovavimo instituto prasmė yra kokybiškų teisinių paslaugų suteikimas, todėl šiame kontekste išsiskiria CPK 56 str. 1 dal. 3 p. įtvirtintas procesinių bendrininkų vykdomas atstovavimas. Laikytina, kad tokia norma įstatymų leidėjas įtvirtino pirmiausia siekdamas užtikrinti proceso koncentraciją ir ekonomiškumą, o ne siekdamas atstovavimo institutui keliamų tikslų įgyvendinimo.

5. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas pirmiausia susijęs su siekiu užtikrinti teisminės gynybos preinamumą, todėl svarstyta galimybė leisti teismams tam tikrais išimtiniais atvejais, atsižvelgus į konkrečios bylos aplinkybės, priteisti lėšas už atskirų procesinių veiksmų atlikimą, kuomet tokie veiksmai atlikti ne advokato, bet kito teisėtais pagrindais

veikiančio subjekto. Laikytina, kad tai nepažeistų atstovavimo institutui taikomų principų, bet priešingai, palengvintų nepasiturinčių asmenų galimybes kreiptis dėl teisminės gynybos.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

Tarptautinės teisės aktai

1. 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
2. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-04-06, Nr. 50-1632.
3. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-02-14, Nr. 25-745
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964, Nr. 19-139
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74 – 2262.
7. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1991-11-30, Nr. 240.
8. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005-02-08, Nr. 18-572.
Civilinio proceso kodekso projekto Aiškinamasis raštas. 2001-08-13. IXP-926.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT9 - N3/2019.
10. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už

advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1845

Lietuvos TSR teisės aktai

1. 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl laikino taikymo RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos, Latvijos ir Estijos Tarybų Socialistinių Respublikų teritorijoje“. RTFSR civilinis procesinis kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Tesingumo liaudies komisariato leidinys, 1940, p.3-4.

Specialioji literatūra:

Lietuvių kalba

1. BALNIENĖ, E. Advokatūros raida nepriklausomoje Lietuvoje. *Teisė*, 2005, t. 56, p. 16-29.
2. BITĖ, V. Reikalavimo dėl privalomo teisinio atstovavimo civilinių bylų apeliaciniame procese panaikinimo poveikis civilinio proceso kokybei ir asmens teisių bei interesų gynybai. *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p.45-51.
3. DRAKŠAS, R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*: monografija. Vilnius: Justitia, 2012,
4. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
5. DVARECKAS, S. *Lietuvos teismai 1918–1940 m: mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.
6. GRIGIENĖ, J; ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (9), 2012, p. 5-16.
7. JONAITIS, M.; ŽALENIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo instituto reglamentavimo romėnų teisėje klausimai. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai, 2008, 7(109), 14-21
8. LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4) , p. 1473-1491.
9. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, I t.
10. MAČYS, V. Teismų darbo palengvinimo ir sutvarkymo reikalu. *Teisė*, 1922, nr.4.

11. MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakultetas, 1924.
12. MAKSIMAITIS, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918-1940 m. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2), p. 403-418.
13. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997.
14. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės: monografija*. Vilnius: Justitia, 2002.
15. RASIMAVIČIUS, P., „et al“. *Tarybinė civilinio proceso teisė*. Vilnius: Mintis, 1983.
16. SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese: monografija*. Vilnius: Justitia, 2007.
17. ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (X tomas, I dalis)*. Kaunas, 1933.
18. TOLUIŠIS, Z. *Lietuvos teismų sutvarkymas*. Kaunas, 1926.
19. VALANČIUS, V.; NEKROŠIUS, V.; MIKELĖNAS, V., „et al“. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004.
20. VALIKONYTĖ I. Prokurorius XVI a. pirmoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris“. Pranešimo medžiaga konferencijoje „Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha“.
21. VANSEVIČIUS S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai. Vilnius 1981
22. VĖLYVIS, S.; VIŠINSKIS, V.; ŽALENIENĖ, I. Kuratoriaus dalyvavimas civiliniame procese (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai). *Jurisprudencija*. Mokslo darbai, 2007, 3(93), p. 7-14.
23. ŽALENIENĖ, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
24. ŽALENIENĖ, I. Atstovavimas civiliniame procese - svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: Visus plenus, 2006.
25. ŽALENIENĖ, I. Atstovavimo civiliniame procese sampratos problema. *Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010, Nr.1(5), p. 205-217.
26. ŽALĖNIENĖ, I. Kai kurie atstovavimo civiliniame procese klausimai naujajame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2003, t.47(39), p.119-127.

Anglų kalba

1. CLERMONT, K.M; CURRIVAN, J.D. Improving on the contingent fee. *Cornell Law Review*, 63(4), 529-640.
2. HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.
3. KARSTEN, P.; BATEMAN, O. Detecting good public policy rationales for the American rule: A response to the III-Conceived calls for „Loser pays“ Rules, 66 *Duke L.J.* 729 (2016).
4. LEUBSDORF, J. Does the american rule promote access to justice? Was that why it was adopted? 67 *Duke Law Journal Online* 527-270 (2019).
5. SCOTT, A., W. The fiduciary principle. *California Law Review* [interaktyvus], Vol. 37, No. 4 (Dec., 1949), p. 540.
6. VARGO, John F. The american rule on attorney fee allocation: The injured person's access to Justice. *American University Law Review* 42 (1993).
7. WOLFRAM, C.W. The second set of players: Lawyers, fee shifting, and the limits of profesional discipline. *Law and contemporary problems*, 47(1), 293-320.

Teismų sprendimai:

Tarptautinių teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimai

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Stubbings ir kiti prieš Jungtinę karalystę* byloje, Nr. 22083/93; 22095/93.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Ashingdane prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 8225/78.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Hasan Tun ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr.19074/05.

Lietuvos teismų sprendimai

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V.Savickas v J.Šriubaite ir kit.*, Nr. 3K-3-353/2002.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. vasario 07 d. nutartis civilinėje byloje *Z.S. v UAB „Mauda“, A.P., UADB „Baltikums draudimas“*.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *G.S v K.M.*, Nr. 3K-3-533/2008.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *E.G.R. v M.R.*, Nr. 3K-3-603/2009.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Nemuno prekybos centras“ v UAB „Didžioji vaistinė“*, Nr. 3K-3-491/2010.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė“ v UAB „AR10“*, Nr. 3K-3-115/2011.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *I.Š v J.Š.*, Nr. 3K-3-142/2011.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 08 d. nutartis civilinėje byloje *L.L. v R.L.*, Nr. 3K-3-319/2011.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *J.L v A.V.K.*, Nr. 3K-3-642/2013.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *E.P. v UAB „Nesė“*, Nr. 3K-3-647-248/2015.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *G.K., D.M.K. v A.K.*, Nr. 3K-3-136-701/2015.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplestine teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *A.D. v B.Š.*, Nr. 3K-7-149-706/2015.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. Balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *L.T v Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika.*, Nr. 3K-3-212-219/2015.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *G.S. v Vaikų darželis „Aviliukas“*, Nr. 3K-3-256-684/2015.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje *P.V. v J.B.*, Nr. 3K-3-28-421/2016.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *T.M. v UAB „Transtira“, UAB „Autoverslas“*, Nr. 3K-3-106-248/2016

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Continental Transport“ v A.J., Nr. 3K-3-156-701/2016.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje L.T. v AB „Kauno energija“, Nr. 3K-3-197-313/2016.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje D.R. v asociacija „Idėja Kaunui“, Nr. e3K-256-915/2016.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje T.G. v Druskininkų savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-401-916/2016.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje V.P. v I.T., Nr. e3K-3-83-611/2017.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Masada“ v LATGA, Nr. 3K-3-7-687/2017.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stogų spektras“ v A.J., UAB „Fucus statyba“, Nr. 3K-3-189-969/2017.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje R.L. v S.V.L., Nr. 3K-3-422-687/2017.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pagrindinis ėjimas“ v antstolis Jonas Petrikis, Nr. e3K-3-443-969/2017.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje L.D. v E.D. v AB „Kauno energija“, Nr. e3K-3-409-1075/2018.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Gelvora“ v A.T., Nr. e3K-3-181-219/2019.
28. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje D.P v J.D, Nr. 2S-1162-115/2010.
29. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. AS-143-375/2008.

Kita medžiaga:

1. Civilinio proceso kodekso projekto aiškinamasis raštas. 2001-08-13, IXP-926.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 08 d. konsultacija Nr. 2K-90.
Teismų praktika Nr.23.

Santrauka

Pagrindinis šio rašto darbo tikslas - išanalizuoti atstovavimo Lietuvos civiliniame procese institutą, aptarti tam tikrus probleminius jo aspektus. Teisminis atstovavimas yra vienas esminių civilinio proceso elementų, todėl išsami jo analizė yra labai naudinga ir reikalinga. Darbą sudaro tris skyriai, apimantys esminius atstovavimo civiliniame procese aspektus.

Pirmojoje darbo dalyje atskleidžiama atstovavimo civilinėje byloje samprata ir šiuo institutu siekiami tikslai. Teisminis atstovavimas yra analizuojamas iš istorinės perspektyvos, išryškinami skirtingų teisinio reguliavimo laikotarpių skirtumai ir ypatumai. Šioje dalyje taip pat lyginamas atstovavimas civiliniame procese ir atstovavimas materialiojoje civilinėje teisėje.

Antrojoje darbo dalyje analizuojami subjektai, galintys veikti procese kaip šalių atstovai pagal pavedimą. Didžiausias dėmesys yra skiriamas profesionaliam atstovui - advokatui. Detaliau nagrinėjamas advokato teisinis statusas, jo santykių su klientu pobūdis. Taip pat aptariama asociacijų ir kitų viešųjų juridinių asmenų teise būti šalių atstovais civilinėje byloje ir įstatymuose įtvirtinti tokios teisės apribojimai. Šioje dalyje taip pat analizuojama Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrina apie asmens teisę dalyvauti apeliaciniame procese be advokato.

Trečiojoje darbo dalyje yra analizuojamas atstovavimo išlaidų paskirstymas. Didžiausias dėmesys yra skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taikomiems atstovavimo išlaidų paskirstymo kriterijams. Šioje dalyje taip pat trumpai apžvelgiami du priešingi advokato išlaidų atlyginimo modeliai, žinomi teorijoje ir praktikoje. Siekiant atkleisti advokato išlaidų paskirstymo svarbą ir reikšmę, trumpai aptariamas ir sąžiningo atlygio už suteiktas teisines paslaugas principas.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados esminiais darbe aptartais klausimais.

Summary

The main purpose of the paper is to analyze legal representation institute in Lithuanian civil procedure and discuss some problematic aspects of it. Legal representation is one of the essential elements of civil procedure, so a thorough analysis of it is very useful. The paper is divided into three main sections, which cover main aspects of representation in civil court.

In the first part of the paper concept of legal representation and its aims are discussed. Also, legal representation is analyzed from historical perspective, certain aspects of different periods are highlighted. Representation in civil court and agency institute in civil law are compared.

In the second part of the paper different persons eligible to act as per pro representatives are analyzed. The greatest attention is paid to attorney. The legal status of attorney, its relationships with the client are discussed. Some details are given on the associations and other legal entities ability to act as person representative in civil procedure and some problematic aspects of it. Also, doctrine of Lithuanian Constitutional Court on persons ability to act without attorney in appellate courts are analyzed.

In the third part of the paper attorney fee shifting are analyzed, with the biggest attention paid to principles and criteria applied in judgements of Supreme Court of Lithuania. Also, principles of fair attorney fee are discussed. This section also briefly reviews the two opposing attorney fee reimbursement models known in theory and practice.

Conclusions on most important and problematic aspects are provided at the end of paper.